

Doživljaj učinkovitosti i korisnosti pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora - perspektiva zatvorenika

Svalina, Ana

Postgraduate specialist thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:676485>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-21**



Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)





Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Studijski centar socijalnog rada

Ana Svalina

**DOŽIVLJAJ UČINKOVITOSTI I
KORISNOSTI POJEDINAČNOG
PROGRAMA IZVRŠAVANJA KAZNE
ZATVORA - PERSPEKTIVA ZATVORENIKA**

SPECIJALISTIČKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Marijana Majdak

Zagreb, 2024.



University of Zagreb

Faculty of Law

Social Work Study Centre

Ana Svalina

**EXPERIENCE OF THE EFFECTIVENESS
AND USEFULNESS OF AN INDIVIDUAL
PRISON SENTENCE EXECUTION
PROGRAM - A PRISONER'S PERSPECTIVE**

SPECIALIST WORK

Supervisor: prof. dr. sc. Marijana Majdak

Zagreb, 2024.

SAŽETAK:

U Republici Hrvatskoj kazna zatvora izvršava se u kaznionicama i zatvorima, a poslovi izvršavanja kazne zatvora od posebnog su interesa za Republiku Hrvatsku. Glavna svrha izvršavanja kazne zatvora je, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njegovo osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima čime se pridonosi zaštiti društvene zajednice. Radi ispunjavanja svrhe izvršavanja kazne zatvora za zatvorenika se donosi pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora, odnosno program izvršavanja. Program izvršavanja sastoji se od psihosocijalnih, socijalno – pedagoških, obrazovnih, radnih, okupacijskih, zdravstvenih i sigurnosnih postupaka primjerenih rizicima, potrebama i osobinama zatvorenika, usklađenih s mogućnostima kaznenog tijela u kojem se izvršava kazna zatvora (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21). Donošenjem programa izvršavanja za svakog zatvorenika osigurava se poštivanje načela individualizacije, a u postupku realizacije programa izvršavanja primjenjuju se opće i specijalizirane tretmanske intervencije i programi te pogodnosti zatvorenika, kao poticajno sredstvo u ostvarivanju resocijalizacije, rehabilitacije i socijalnog uključivanja (Pravilnik o tretmanu zatvorenika, NN 123/21). Kako bi se u praksi predložilo poboljšanje učinkovitosti i korisnosti provođenja pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora smatralo se bitnim dobiti podatke upravo o učinkovitosti i korisnosti sadržaja i načina provođenja pojedinačnog programa izvršavanja kazne iz perspektive zatvorenika na izdržavanju kazne zatvora. U provedenom istraživanju je sudjelovalo 15 zatvorenika Zatvora u Splitu. Korišten je kvalitativan pristup u prikupljanju i obradi podataka, a podaci su se od sudionika istraživanja prikupljali putem intervjua. Rezultati istraživanja su potvrdili važnost donošenja i provođenja pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora uz prijedloge unaprjeđenja programa u smislu češćeg kontakta zatvorenika s vanjskim svijetom u svim oblicima kontaktiranja (telefoniranje, posjete, video posjete, izlazi). Predlaže se korištenje novih tehnologija za vrijeme izvršavanja kazne zatvora u svrhu učinkovitije pripreme za otpust i zapošljavanje stručnjaka kvalificiranih za rad s osobama lišenim slobode u odjele tretmana.

Ključne riječi: zatvorenici, program izvršavanja, perspektiva zatvorenika, kontakt s vanjskim svijetom, specijalizirane tretmanske intervencije

SUMMARY:

In the Republic of Croatia, prison sentences are executed in penitentiaries and prisons, and the execution of prison sentences is of special interest to the Republic of Croatia. The main purpose of the execution of a prison sentence is, in addition to humane treatment and respect for the dignity of a person serving a prison sentence, to enable him or her to live in freedom in accordance with the law and social rules, which contributes to the protection of the social community. In order to fulfil the purpose of executing a prison sentence, an individual prison sentence execution programme shall be accepted for the prisoner. The execution program consists of psychosocial, socio-pedagogical, educational, work, occupation, health and safety procedures appropriate to the risks, needs and characteristics of prisoners, harmonized with the capabilities of the penal authority in which the prison sentence is served (Act on the Execution of Prison Sentences, OG 14/21). The adoption of the execution program ensures compliance with the principle of individualization for each prisoner, and in the process of realization of the execution program, general and specialized treatment interventions and programs and benefits of prisoners are applied, as an incentive tool in achieving resocialization, rehabilitation and social inclusion (Ordinance on the Treatment of Prisoners, Official Gazette 123/21). In order to propose in practice the improvement of the efficiency and usefulness of the implementation of an individual prison sentence execution program, it was considered important to obtain information on the effectiveness and usefulness of the content and manner of implementation of an individual prison execution program from the perspective of prisoners serving a prison sentence. 15 inmates of the Split Prison participated in the conducted research. A qualitative approach was used in the collection and processing of data, and data were collected from respondents through interviews. The results of the research confirmed the importance of adopting and implementing an individual prison sentence execution program with suggestions for improving the program in terms of more frequent contact of prisoners with the outside world in all forms of contact (telephoning, visits, video visits, outings). It is proposed to use new technologies during the execution of prison sentences for the purpose of more efficient preparation for release and employment of experts qualified to work with persons deprived of liberty in treatment departments.

Keywords: prisoners, execution program, prisoner's perspective, contact with the outside world, specialized treatment interventions

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja, Ana Svalina, izjavljujem da sam autorica završnog specijalističkog rada pod nazivom: **„Doživljaj učinkovitosti i korisnosti pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora – perspektiva zatvorenika“**.

Potpisom jamčim:

- da je predloženi rad isključivo rezultat mog vlastitog istraživačkog rada
- da su radovi i mišljenja drugih autora/ica, koje koristim, jasno navedeni i označeni u tekstu te u popisu literature.

U Zagrebu, 2. rujna 2024.

Potpis autorice: _____

(Ana Svalina)

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. UPRAVA ZA ZATVORSKI SUSTAV I PROBACIJU – USTROJSTVO	3
2.1. Zatvor u Splitu.....	6
2.1.1. Odjel upravnih poslova.....	7
2.1.2. Odjel tretmana.....	7
2.1.2.1. Stručni poslovi Odjela tretmana.....	7
2.1.3. Odjel osiguranja.....	8
2.1.4. Odjel zdravstvene zaštite zatvorenika.....	9
2.1.5. Odjel financijsko-knjigovodstvenih poslova.....	9
3. POJEDINAČNI PROGRAM IZVRŠAVANJA KAZNE ZATVORA (PROGRAM IZVRŠAVANJA).....	10
3.1. Procjena rizika i tretmanskih potreba.....	10
3.2. Sadržaj i postupak donošenja programa izvršavanja.....	13
3.3. Specijalizirane tretmanske intervencije.....	15
3.4. Opće tretmanske intervencije.....	18
4. OPIS ISTRAŽIVANJA.....	19
4.1. Cilj istraživanja.....	19
4.2. Istraživačka pitanja.....	19
4.3. Metodologija istraživanja.....	19
4.3.1. Odabir istraživačkog pristupa.....	19
4.3.2. Sudionici.....	20
4.3.3. Metoda prikupljanja podataka i postupak.....	21
4.3.4. Metoda obrade podataka.....	22

4.4. Etičke implikacije provedenog istraživanja.....	22
4.5. Doprinos istraživanja.....	22
5. REZULTATI I RASPRAVA.....	23
5.1. Doživljaj uključenosti zatvorenika u donošenje i provođenje programa izvršavanja.....	23
5.2. Omogućavanje zadovoljavanja potreba svakog pojedinog zatvorenika.....	28
5.3. Doživljaj zatvorenika o promjeni uvjerenja i ponašanja kao posljedica tretmanskog rada s njima po programu izvršavanja.....	33
5.4. Perspektiva zatvorenika o mogućnosti unaprjeđenja programa izvršavanja i tretmana za vrijeme izvršavanja kazne zatvora.....	38
6. DOPRINOS ISTRAŽIVANJA I PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJE POJEDINAČNOG PROGRAMA IZVRŠAVANJA KAZNE ZATVORA.....	44
7. ZAKLJUČAK.....	45
8. PREPORUKE TEMELJENE NA REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA.....	47
LITERATURA.....	49

1. UVOD

Pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora u širokoj populaciji i nije baš neki poznati pojam, ali je i te kako poznat službenicima koji rade u zatvorskom sustavu i zatvorenicima na izvršavanju kazne zatvora. Upravo ova populacija u zatvorskom sustavu se pokazala kao zanimljiva u smislu koliko zatvorenici, kao korisnici sustava, uopće doživljavaju pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora i ako ga doživljavaju vide li korisnost u radu na sebi prema navedenom programu. Andonov (2013) navodi da je pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora najveća zabluda hrvatskog zatvorskog sustava. Naglašava da u zadanim uvjetima, u kojima je zatvorenik prepušten sam sebi, provedba pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora najviše ovisi o samom zatvoreniku, njegovu zalaganju, samokritičnosti, odnosu prema djelu te njegovoj osobnosti te da se u slučajevima dužeg trajanja kazne samo se rijetki zatvorenici uspijevaju resocijalizirati. Uzimajući u obzir da je navedeno razmišljanje Andonova o stanju u zatvorima i kaznionicama iz 2013. rezultat osobnog iskustva, kvalitativnim istraživanjem na uzorku od 15 zatvorenika u Zatvoru u Splitu, pokušalo se doći do informacije u kolikoj mjeri i doživljavaju li zatvorenici rad po programu izvršavanja.

Miles i Huberman (1994, prema Milas, 2005) navode temeljna obilježja kvalitativnog pristupa. Jedno od njih je za izradu ovog rada od velike važnosti, a to je cjelovit uvid u okruženje koje se proučava nastojeći, obraćajući posebnu pažnju ustroju i pravilima koja u njemu vladaju. Odlučeno je određena pitanja provjeriti kvalitativnom metodom poznavajući da se osnovni ciljevi kvalitativne analize sastoje uglavnom u temeljitom opisivanju i tumačenju kao načinima potpunijeg i dubljeg razumijevanja istraživane pojave. Budući se kvalitativnom metodom nastoji doći do opisa različitih unutarnjih doživljaja (poput misli i osjećaja) i ponašanja u određenoj situaciji, ali na način koji ne narušava bogatstvo cjeline iskustva i značenje koje ono ima za pojedinca ta metoda istraživanja se činila primjerenom za istraživačka pitanja koja je autorica postavila. Osobito zato jer kvalitativnom metodom istraživanja možemo uputiti na ono što kriju subjektivna iskustva nedohvatljiva drugim sredstvima i drugim metodama istraživanja (Milas, 2005).

Proučavajući relevantnu literaturu ne pronalazi se među domaćim istraživačima ovakvo istraživanje što je dalo dodatni poticaj da se, ukoliko se zadovolje sve pretpostavke za provedbu istraživanja, dođe do novih saznanja vezanih za provedbu pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora doživio je manje

promjene donošenjem novog Zakona o izvršavanju kazne zatvora i donošenjem novih pravilnika kojima se određuju specifična pitanja iz Zakona. Manje promjene su vidljive upravo u programu izvršavanja, gdje je u zakonu iz 2021. godine vidljivo da se velika pažnja pridaje procjeni kriminogenih rizika i tretmanskih potreba za svakog pojedinog zatvorenika te da se, u odnosu na prijašnji Zakon o izvršavanju kazne zatvora, sada za stručne poslove tretmana predviđa dovoljan broj isključivo stručnjaka sljedećih profila; socijalnih pedagoga, psihologa i socijalnih radnika.

Sve navedeno su stručni pomaci važni za kvalitetnije obavljanje stručnih poslova tretmana, a posljedično se očekuje kvalitetnije podržavanje rehabilitacije i socijalne reintegracije zatvorenika.

2. UPRAVA ZA ZATVORSKI SUSTAV I PROBACIJU – USTROJSTVO

Kako bi se dobio uvid u organizaciju sustava u kojem zatvorenici izvršavaju kaznu zatvora bitno je prikazati kako je organiziran sustav koji brine izvršavanju kazne zatvora.

Uredbom o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije (2024., Narodne novine 72/24 čl. 159.) uređeno je da Uprava za zatvorski sustav i probaciju obavlja upravne i stručne poslove u vezi s izvršavanjem kazne zatvora izrečene u kaznenom, prekršajnom i drugom sudskom postupku, kazne maloljetničkog zatvora, novčane kazne zamijenjene kaznom zatvora u kaznenom i prekršajnom postupku, istražnog zatvora, odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod te poslove vezane uz elektronički nadzor. Navedena uprava obavlja nadzor nad zakonitosti i pravilnosti rada i postupanja ustrojstvenih jedinica: kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda, Centra za dijagnostiku u Zagrebu (kaznena tijela) i Centra za izobrazbu. Osim navedenog provodi i stručnu izobrazbu službenika zatvorskog sustava u obavljanju poslova izvršavanja kaznenopravnih sankcija i mjera iz djelokruga Uprave. Uprava obavlja upravne i stručne probacijske poslove kod odlučivanja o kaznenom progonu, izbora vrste kaznenopravnih sankcija i izvršavanja kaznenopravnih sankcija izrečenih počinitelju kaznenog djela koje se izvršavaju na slobodi; provodi stručnu izobrazbu probacijskih službenika, te obavlja nadzor pravilnog, pravodobnog i zakonitog rada probacijskih ureda. U redovitom poslovanju surađuje s drugim unutarnjim ustrojstvenim jedinicama Ministarstva, tijelima državne uprave, institucijama, međunarodnim udruženjima u svezi obavljanja poslova iz svojega djelokruga.

Prema Uredbi (NN 72/24 čl. 159.) u sastavu Uprave za zatvorski sustav i probaciju ustrojjeni su:

- Služba za elektronički nadzor
- Odjel za psihološku potporu službenicima zatvorskog sustava i probacije

Središnji ured za zatvorski sustav

- Služba za unutarnju kontrolu
- Sektor za financije, gospodarske aktivnosti i rad zatvorenika
 - Služba za gospodarske aktivnosti i rad zatvorenika
 - Služba za financije i nabavu.
- Sektor za upravne poslove zatvorskog sustava
 - Služba za upravne poslove zatvorskog sustava
 - Služba za analitiku, statistiku, planiranje, razvoj i informatizaciju poslovnih procesa

- Sektor tretmana
 - Služba općih poslova tretmana
 - Služba stručnih poslova tretmana.
- Sektor osiguranja

Središnji ured za probaciju

- Sektor za probaciju
 - Služba za izvršavanje probacijskih sankcija, mjera i obveza
 - Služba za razvoj probacijskog sustava
- Probacijski uredi:
 - Probacijski ured Bjelovar,
 - Probacijski ured Dubrovnik,
 - Probacijski ured Gospić,
 - Probacijski ured Osijek,
 - Probacijski ured Požega,
 - Probacijski ured Pula,
 - Probacijski ured Rijeka,
 - Probacijski ured Sisak,
 - Probacijski ured Split,
 - Probacijski ured Šibenik,
 - Probacijski ured Varaždin,
 - Probacijski ured Vukovar,
 - Probacijski ured Zadar,
 - Probacijski ured Zagreb I,
 - Probacijski ured Zagreb II
- Kaznionice
 - Kaznionica u Glini,
 - Kaznionica u Lepoglavi,
 - Lipovici – Popovači, Kaznionica u Požegi,
 - Kaznionica u Turopolju,
 - Kaznionica u Valturi te
 - Zatvorska bolnica u Zagrebu.
- Zatvori
 - Zatvor u Bjelovaru,
 - Zatvor u Dubrovniku,
 - Zatvor u Gospiću,
 - Zatvor u Karlovcu,
 - Zatvor u Osijeku,
 - Zatvor u Požegi,
 - Zatvor u Puli – Pola,
 - Zatvor u Rijeci,
 - Zatvor u Sisku,
 - Zatvor u Splitu,

Zatvor u Šibeniku,
Zatvor u Varaždinu,
Zatvor u Zadru i
Zatvor u Zagrebu.

- Odgojni zavodi
Odgojni zavod u Požegi i
Odgojni zavod u Turopolju.
- Centri
Centar za dijagnostiku u Zagrebu i
Centar za izobrazbu.

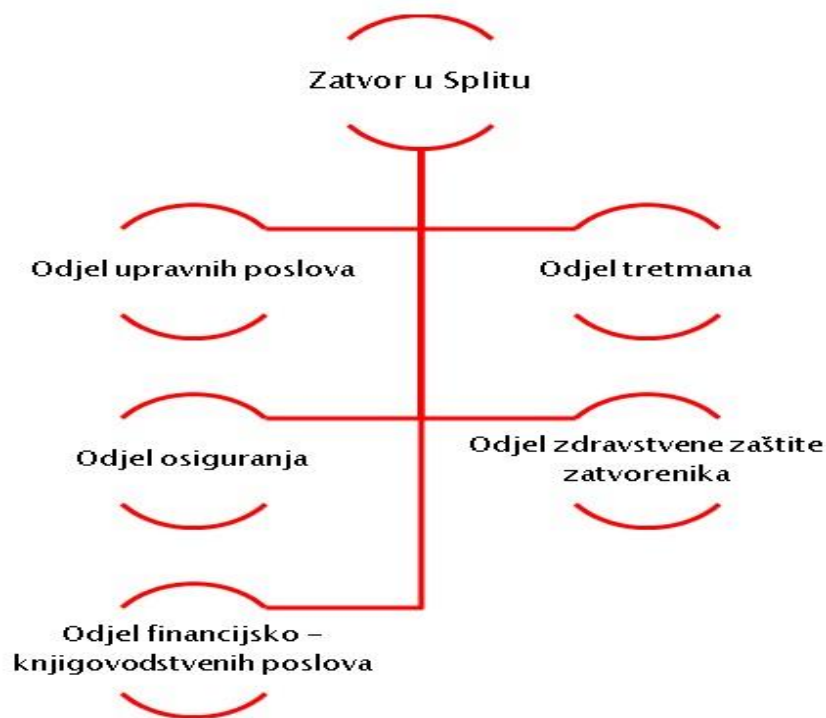
Prema Izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara za 2021. godinu (2022) vidljivo je da se u Upravi za zatvorski sustav i probaciju provode svi pozitivni zakonski propisi u Republici Hrvatskoj te su temeljem Zakona o izvršavanju kazne zatvora utvrđena temeljna načela izvršavanja svih kaznenopravnih sankcija i mjera. Prema osobama lišenim slobode jamči se poštovanje ljudskog dostojanstva, zabranjeni su i kažnjivi postupci kojima se osoba lišena slobode podvrgava bilo kakvom obliku mučenja, zlostavljanja ili ponižavanja, zabranjena je diskriminacija osobe lišene slobode po bilo kojoj osnovi, te se omogućuje njihovo razvrstavanje i smještaj u kaznionice i zatvore i njihove odjele za smještaj osoba lišenih slobode prema određenim pravilima. Kako se navodi u Izvješću (2022), tijekom cijelog postupka izvršavanja kaznenopravnih sankcija i mjera kaznionice, zatvori i odgojni zavodi poduzimaju sve kako bi život osobe lišene slobode bio što sličniji postojećim općim životnim okolnostima, odgovarajućim programiranjem pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora pomažu zatvoreniku da ispuni glavnu svrhu izvršavanja kaznenopravnih sankcija i mjera, da razvije osjećaj odgovornosti te da dobrovoljno sudjeluje u izradi i provedbi pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Kaznionice, zatvori i odgojni zavodi potiču i pomažu zatvoreniku u otklanjanju štete nanosene kaznenim dijelom i ukoliko je to moguće pomažu mu u pomirenju sa žrtvama kaznenog djela, te nastoje zatvorenika u suradnji s drugim institucijama, ustanovama i drugim pravnim osobama pravovremeno pripremiti za otpuštanje na slobodu.

Iako su svi poslovi Središnjih ureda, sektora i službi, probacijskih ureda, kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara izuzetno povezani i djeluju kao jedna velika nedjeljiva cjelina, u ovom će se radu najviše pažnje posvetiti prikazu rada zatvora i rada sa zatvorenicima na izvršavanju kazne zatvora u zatvorima, a sve kako bi se dobio što bolji uvid u razumijevanje sustava u kojem je rađeno kvalitativno istraživanje. Konkretno, opisati će se ustrojstvo

Zatvora u Splitu i rad u tom kaznenom tijelu sukladno svim pozitivnim zakonskim propisima Republike Hrvatske.

2.1. Zatvor u Splitu

Zatvor u Splitu (dalje u tekstu: Zatvor) je posebna ustrojstvena jedinica Uprave za zatvorski sustav i probaciju, Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, a koji je ustrojen za izvršavanje mjere istražnog zatvora, kazne zatvora izrečene u kaznenom postupku i sigurnosnih mjera izrečenih uz kaznu zatvora koje se izvršavaju u okviru zatvorskog sustava prema posebnom propisu, kazne zatvora izrečene u prekršajnom i drugom sudskom postupku, u zatvorenim uvjetima (Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, NN 72/24). U sastavu Zatvora ustrojeni su Odjel upravnih poslova, Odjel tretmana, Odjel osiguranja, Odjel zdravstvene zaštite zatvorenika i Odjel financijsko-knjigovodstvenih poslova.



Slika1.

Preuzeto sa stranice <https://mpudt.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-zatvorski-sustav-i-probaciju/zatvorski-sustav/tijela-zatvorskog-sustava/zatvori/zatvor-u-splitu/6587>

2.1.1. Odjel upravnih poslova

Prema Uredbi (NN 72/24, čl. 364.) u Odjelu upravnih poslova obavljaju se upravno-pravni poslovi, poslovi upravljanja ljudskim potencijalima, poslovi osiguravanja uvjeta smještaja, prehrane, opreme i pravne pomoći osobama lišenih slobode, poslovi organiziranja, provedbe i praćenja rada i strukovne izobrazbe, poslovi vođenja evidencija, kao i ostali poslovi koji omogućuju upravljanje i rad zatvora.

2.1.2. Odjel tretmana

U Odjelu tretmana se prema Uredbi (NN 72/24, čl. 365.) obavljaju poslovi: procjene kriminogenih rizika i tretmanskih potreba zatvorenika, planiranje tretmana usklađenog s kriminogenim rizicima i potrebama te provođenje i praćenje uspješnosti tretmana kroz predlaganje, provedbu i praćenje pojedinačnih programa izvršavanja kazne zatvora, planiranja, provođenja i praćenja učinaka psihosocijalnih i socijalnopedagoških intervencija i posebnih programima tretmana, izvršavanja sigurnosnih mjera izrečenih uz kaznu zatvora, planiranja, organiziranja, sudjelovanja u provođenju i praćenja učinaka općih programa tretmana kojima se razvijaju znanja, vještine i navike koje podržavaju proces rehabilitacije i socijalne reintegracije kao što su rad i radno-okupacijske aktivnosti, izobrazba i aktivnosti slobodnog vremena, izrade stručnog mišljenja u vezi s tijekom izvršavanja kazne zatvora i sigurnosne mjere izrečene uz kaznu zatvora, sudjelovanja u radu stručnog tima zatvora, sudjelovanje u radu timova tretmanskih skupina zatvorenika, vođenja matice osoba lišenih slobode i drugih propisanih evidencija, izrade programa prihvata poslije otpusta, otpuštanja osoba lišenih slobode te druge poslove iz djelokruga Odjela. U Odjelu tretmana zaposleni su stručnjaci socijalnopedagoških znanosti i znanosti socijalnog rada koji kontinuirano usavršavaju svoje kompetencije, u radu s osobama lišenim slobode, u organizaciji Centra za izobrazbu te putem izobrazbe koju pohađaju privatno. Educirani su za provođenje posebnih programa tretmana kojima obavljaju poslove izvršavanja sigurnosnih mjera izrečenih zatvorenicima uz kaznu zatvora te provode pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora za svakog zatvorenika.

2.1.2.1. Stručni poslovi Odjela tretmana

Obzirom na sustav izvršavanja kazne zatvora u Republici Hrvatskoj koji je ustanovljen kao rehabilitacijski, a osnovna mu je svrha resocijalizacija počinitelja kaznenih djela, poslovi tretmana bi trebali biti najvažniji unutar hrvatskog zatvorskog sustava. Zatvor ne znači samo

zid i zatvaranje, nadzor i službu osiguranja, već rad stručnjaka s osobama lišenih slobode, komunikaciju te pravednost i dosljednost u postupanju (Andonov, 2013). Po ustrojavanju unutarnje ustrojstvene jedinice u kaznenom tijelu, u ovom slučaju Odjelu tretmana Zatvora u Splitu, temeljem Zakona o izvršavanju kazne zatvora određeni su poslovi koje je taj odjel dužan obavljati.

Poslovi tretmana se dijele na opće i stručne, kao je navedeno u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora. Opći poslovi tretmana su: „*sudjelovanje u provođenju posebnih programa tretmana, organizacija i provođenje općih programa tretmana i drugih aktivnosti koje podržavaju proces rehabilitacije i socijalne reintegracije zatvorenika, nadzor nad sadržajem dopisivanja zatvorenika te vođenje propisanih evidencija zatvorenika. Stručni poslovi tretmana jesu: procjena kriminogenih rizika i tretmanskih potreba zatvorenika, izrada, provođenje, preispitivanje i procjena uspješnosti provođenja programa izvršavanja, provođenje psihosocijalnih i socijalno-pedagoških intervencija i posebnih programa, provođenje sigurnosnih mjera iz svog djelokruga, izrada stručnih mišljenja u vezi s izvršavanjem kazne zatvora.*“ (NN 14/21 čl. 27.). Postupci općeg tretmana zajednički su za sve zatvorenike, dok su posebni programi namijenjeni zatvorenicima s određenim karakteristikama, tj. specifičnim skupinama zatvorenika s ciljem smanjenja rizika od ponovnog počinjenja kaznenog djela (Đurin, 2017). Stručne poslove tretmana u Zatvoru u Splitu obavljaju tri socijalna pedagoga i dva socijalna radnika što zadovoljava osnovne zakonske pretpostavke za kvalificirano i kvalitetno obavljanje stručnih poslova tretmana.

2.1.3. Odjel osiguranja

Prema članku 366. Uredbe (NN 72/24) Odjel osiguranja obavlja poslove osiguranja zatvora, nadzora nad osobama lišenih slobode, održavanja unutarnjeg reda među osobama lišenih slobode, sudjelovanja u provedbi pojedinačnih programa izvršavanja kazne zatvora i maloljetničkog zatvora, dežurstva, sprovođenja, izrade i provedbe plana osiguranja, utvrđivanja potreba za materijalno-tehničkim sredstvima i sigurnosnom opremom, protupožarne zaštite, vođenja evidencija i druge stručne poslove. U Odjelu osiguranja su ustrojeni Odsjek dežurstva (NN 72/24, čl. 367.) u okviru kojega se obavljaju poslovi dežurstva, praćenja i nadzora obavljanja poslova iz djelokruga Odjela osiguranja i Odsjek unutarnjeg i vanjskog osiguranja (NN 72/24, čl. 368.) koji obavlja poslove unutarnjeg osiguranja održavanja reda i stege među osobama lišenih slobode, nadzora nad osobama lišenih slobode, poslove sudjelovanja u pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora i

istražnog zatvora, poslove materijalno-tehničkih sredstava i opreme te protupožarne zaštite, unutarnjeg osiguranja poluotvorenih odjela i osiguranja zatvorenika na radu u radionicama uz poslove vanjskog osiguranja i sprovođenja.

2.1.4. Odjel zdravstvene zaštite zatvorenika

Odjel zdravstvene zaštite zatvorenika pruža zdravstvenu zaštitu i liječenje osobama lišenih slobode, nadzire higijenu i čistoću u prostorijama za smještaj zatvorenika, kuhinji i pomoćnim prostorijama kuhinje, sudjeluje u sastavljanju jelovnika za zatvorenike, sudjeluje u provedbi pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, vodi evidencije o osobama lišenih slobode, obavlja i druge poslove iz svoga djelokruga. (NN 72/24, čl. 369.)

2.1.5. Odjel financijsko-knjigovodstvenih poslova

Prema Uredbi (NN 72/24, čl. 370.) Odjel financijsko-knjigovodstvenih poslova obavlja financijsko-planske poslove, poslove knjigovodstva, materijalnog poslovanja i nabave, prodavaonice za zatvorenike, pologa, obračuna i isplata naknada za rad zatvorenicima i maloljetnicima, procjene i prodaje predmeta nastalih radom zatvorenika, informatike, te poslove osposobljavanja za obavljanje poslova i korištenje sredstava zaštite na radu osoba lišenih slobode, poslove prehrane, vođenja evidencija i druge stručne poslove. U Odjelu financijsko-knjigovodstvenih poslova ustrojen je Pododsjek prehrane koji obavlja poslove pripreme i podjele hrane zatvorenicima, vodi evidencije, obavlja strukovnu izobrazbu i rad zatvorenika iz djelokruga Pododsjeka.

Ovim opširnim prikazom ustrojstva Zatvora u Splitu želi se prikazati koji i u kojem obimu odjeli obavljaju poslove bitne za rehabilitaciju zatvorenika. Iz svega je vidljivo da baš svi odjeli u opisu svojih poslova i djelovanja imaju važnu ulogu u provođenju pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora.

3. POJEDINAČNI PROGRAM IZVRŠAVANJA KAZNE ZATVORA (PROGRAM IZVRŠAVANJA)

Jedno od osnovnih načela postupanja sa zatvorenicima, koje se naglašava i u međunarodnim dokumentima, jest prepoznavanje zatvorenika kao pojedinca, kao osobe (Andonov, 2013) u skladu s člankom 75. Zakona o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21) zbog ispunjavanja svrhe izvršavanja kazne zatvora za zatvorenika se donosi program izvršavanja. Program izvršavanja sastoji se od psihosocijalnih, socijalno-pedagoških, obrazovnih, radnih, okupacijskih, zdravstvenih i sigurnosnih postupaka primjerenih rizicima, potrebama i osobinama zatvorenika, usklađenih s mogućnostima kaznionice odnosno zatvora. Izradom i primjenom pojedinačnog programa izvršavanja kazne ostvaruje se načelo individualizacije kazne, a time i individualizaciju tretmana osoba koje izvršavaju kaznu zatvora.

Prema Pravilniku o tretmanu zatvorenika (NN 123/21 čl. 3.) zbog ostvarivanja svrhe izvršavanja kazne zatvora za svakog se zatvorenika donosi program izvršavanja i time se osigurava poštivanje načela individualizacije, a kada se program krene provoditi primjenjuju se opće i specijalizirane tretmanske intervencije i programi koji su temeljeni na procjeni kriminogenih i sigurnosnih rizika te tretmanskih potreba, a kojima je konačni cilj smanjivanje rizičnih čimbenika koji su pridonijeli počinjenju kaznenog djela te osnaživanje čimbenika koji omogućuju nastanak i održavanje pozitivnih promjena, a sve kako je već spomenuto radi ostvarivanja svrhe kažnjavanja.

Iz navedenog vidljivo je da je donošenje programa izvršavanja izrazito zahtjevan posao koji izvršavaju službenici tretmana i da je prije donošenja programa izvršavanja potrebno napraviti niz važnih predradnji u obliku; razgovora, testiranja, prikupljanja podataka, procjene kriminogenih i sigurnosnih rizika i tretmanskih potreba za svakog pojedinog zatvorenika.

3.1. Procjena rizika i tretmanskih potreba

Važan postupak pri donošenju programa izvršavanja je procjena kriminogenih i sigurnosnih rizika (procjena rizika) koja obuhvaća tri kategorije rizika:

1. procjenu vrste i razine rizika za vrijeme izvršavanja kazne, u odnosu na druge osobe i u odnosu na zatvorenika za kojeg se radi procjena
2. procjenu vrste i razine rizika od kriminalnog povrata
3. procjenu vrste i razine rizika od zlouporabe pogodnosti češćih dodira s vanjskim svijetom i rizika od ozbiljne štete za pojedinca, grupu i/ili društvenu zajednicu tijekom

boravka izvan kaznionice, odnosno zatvora, odnosno nakon otpusta s izdržavanja kazne zatvora (Pravilnik o tretmanu zatvorenika NN 123/21, čl. 4. st.2).

Sljedeći bitan postupak je procjena rizika tretmanskih potreba koja se za sada u hrvatskim kaznenim tijelima radi na temelju stručne procjene službenika tretmana, a obuhvaća najmanje elemente kako slijedi:

- vrsta i težina posljedica izvršenog kaznenog djela, način izvršenja kaznenog djela, duljina izrečene kazne
- način dolaska na izdržavanje kazne
- odnos prema kaznenom djelu i žrtvi kaznenog djela
- ponašanje za vrijeme eventualnog ranijeg boravka u zatvorskom sustavu
- povijest antisocijalnog, odnosno kriminalnog ponašanja, uključujući raniju osuđivanost i nove kaznene postupke
- antisocijalni obrazac ličnosti i teškoće u emocionalnoj samokontroli
- antisocijalni i prokriminalni obrasci razmišljanja
- veze s osobama antisocijalnog, odnosno kriminalnog obrasca ponašanja
- zlouporaba i ovisnost o psihoaktivnim supstancama, odnosno prisutnost ponašajnih ovisnosti
- obiteljski status, odnosi u obitelji i podrška u užem socijalnom okruženju
- funkcionalnost i razina ostvarenosti u području obrazovanja i zaposlenja
- uključenost i zadovoljstvo aktivnostima slobodnog vremena (Pravilnik o tretmanu zatvorenika NN 123/21, čl. 4.st.3.).

Procjena rizika i tretmanskih potreba koja se provodi po dolasku zatvorenika na izvršavanja kazne zatvora provodi se u pravilu unutar 30 dana od zaprimanja na izvršavanje kazne zatvora. Kako su moguće promjene kod zatvorenika po različitim točkama po kojima se navedene procjene rade Pravilnik o tretmanu zatvorenika, osim što dozvoljava provođenje procjena po potrebi, točno određuje kada je potrebno provoditi ponovne procjene rizika i to kako slijedi:

- obvezno nakon polovice izdržane kazne za zatvorenika koji izdržava kaznu u trajanju od dvije do deset godina, odnosno nakon dvije trećine izdržane kazne zatvora za zatvorenika koji izdržava kaznu dužu od deset godina.
- obvezno prije rasporeda ili predlaganja premještaja zatvorenika u uvjete nižeg stupnja sigurnosti i ograničenja slobode kretanja

- obvezno unutar šest mjeseci prije predviđenog vremena otpusta zatvorenika koji izdržava kaznu zatvora u trajanju dužem od dvije godine, odnosno unutar tri mjeseca prije predviđenog otpusta zatvorenika koji izdržava kaznu zatvora u trajanju od jedne do dvije godine, a sve svrhu izrade plana pripreme za otpust i organizacije postpenalne zaštite

Ponovna procjena rizika i tretmanskih potreba provodi se Odjelu tretmana, a odlukom središnjeg ureda nadležnog za zatvorski sustav može se po potrebi provesti i u Centru za dijagnostiku (Pravilnik o tretmanu zatvorenika NN 123/21 čl. 6).

Kod ponovne procjene, imajući uvid u procjenu rizika i tretmanskih potreba dodatno se uzimaju u obzir ponašanja zatvorenika za vrijeme izvršavanja kazne s rezultatima provođenja programa izvršavanja, odnosno ostvarenosti ciljeva tretmana (Pravilnik o tretmanu zatvorenika NN 123/21 čl.7. st.2.).

Konačno, prema procjeni rizika i tretmanskih potreba zatvorenike se klasificira u jednu od četiri razine rizičnosti, prema kategorijama rizika pa se prema tome klasificiraju kao: „*vrlo visoka razina rizičnosti – A*“, „*visoka razina rizičnosti – B*“, „*srednja razina rizičnosti – C*“, „*niska razina rizičnosti – D*“ (Pravilnik o tretmanu zatvorenika NN 123/21 čl 9. 123/21).

Obzirom na različite zatvorske kazne po duljini trajanja Zakon o izvršavanju kazne zatvora, člankom 56. (NN14/21) predviđa različiti početak izvršavanja kazne zatvora. Prema odredbi spomenutog zakona, osuđenika osuđenog na kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci ili kojemu neizdržani dio kazne ne prelazi šest mjeseci sudac izvršenja upućuje se u najbliži zatvor prema mjestu prebivališta odnosno boravišta, a ako osuđenik nema prebivalište odnosno boravište na području Republike Hrvatske, upućuje se u najbliži zatvor prema sjedištu suca izvršenja nadležnog za upućivanje. U situaciji kada se radi o osuđeniku osuđenom na kaznu zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci ili kojemu neizdržani dio kazne prelazi šest mjeseci, isti se upućuje u Centar za dijagnostiku u Zagrebu radi obavljanja stručnih poslova te predlaganja programa izvršavanja i kaznionice odnosno zatvora u kojem će se kazna nastaviti izvršavati.

U Centru za dijagnostiku u Zagrebu u svrhu inicijalne procjene rizika i tretmanskih potreba, kao i planiranja tretmana zatvorenika obavlja se sveobuhvatna interdisciplinarna obrada zatvorenika koja obuhvaća poslove medicinske, socijalne, psihološke, socijalnopedagoške i kriminološke obrade. Na temelju procjena u Centru za dijagnostiku u Zagrebu se donosi orijentacijski program izvršavanja (Pravilnik o tretmanu zatvorenika NN 123/21 čl. 8.).

3.2. Sadržaj i postupak donošenja programa izvršavanja

Stručne poslove izrade programa izvršavanja na temelju procjene rizika i tretmanskih potreba te orijentacijskog programa izvršavanja koji se pod zadovoljenim zakonskim odredbama izrađuje u Centru za dijagnostiku u Zagrebu, obavljaju stručnjaci Odjela tretmana koji su, pod vodstvom voditelja Odjela tretmana, dio Stručnog tima kaznionice/zatvora. Na prijedlog Stručnog tima, upravitelj kaznionice/zatvora donosi program izvršavanja za svakog pojedinog zatvorenika u roku od 30 dana od dana prijema u kaznionicu/zatvor, a preispituje ga najmanje jednom u tri mjeseca za zatvorenika koji izdržava kaznu zatvora u trajanju do pet godina, odnosno najmanje jednom u šest mjeseci za zatvorenika koji izdržava kaznu zatvora dulju od pet godina (NN 14/21 čl. 75. st. 3.).

Program se sastoji od istih komponenti neovisno o duljini trajanja kazne, no kod kazni do tri mjeseca ili ostatka kazne 3 mjeseca, njegova specifičnost je u tome što se prilagođava kraćem trajanju kazne, s obzirom na manje vremena i mogućnosti da se ostvare ciljevi. Ciljevi se postavljaju prema procjeni tretmanskih potreba i mogu, na primjer, obuhvaćati obrazovanje, liječenje, sigurnosne mjere, posebne programe i drugo. Kako zatvorenici s kaznama te duljine ne idu u Centar za Dijagnostiku u Zagrebu tako se doneseni program ne može se osloniti na multidisciplinarnu obradu iz Centra za dijagnostiku (Luketić, 2023).

Prema Pravilniku o tretmanu zatvorenika (NN 123/21 čl.12.) program izvršavanja sadrži elemente kako slijedi:

1. opće podatke o *rasporedu na zatvorenički odjel* i u *tretmansku skupinu*
2. napomene vezane uz *zdravstveno stanje i potrebnu zdravstvenu skrb*, uključujući psihijatrijsku skrb
3. procijenjenu vrstu i razinu *sigurnosnih rizika* za vrijeme izvršavanja kazne zatvora, kao što su rizik vezan uz samoozljeđivanje, suicid, bijeg, zlouporabu sredstava ovisnosti, napad na službene osobe ili druge zatvorenike te rizik od potencijalne viktimizacije od strane drugih zatvorenika te mjere i postupke koji će se primijeniti za smanjivanje ovih rizika
4. procijenjenu vrstu i razinu *kriminogenih rizika*: rizik od općeg i specijalnog kriminalnog povrata, rizik od zlouporabe pogodnosti češćih dodira s vanjskim svijetom te rizik od ozbiljne štete za pojedinca, grupu i/ili društvenu zajednicu tijekom boravka izvan kaznionice, odnosno zatvora, odnosno nakon otpusta s izdržavanja kazne zatvora
5. procijenjene *tretmanske potrebe*, primarno vezane uz kriminogene rizike
6. *ciljeve tretmana*, voditelja provedbe programa izvršavanja i suradnike u provedbi

7. *specijalizirane tretmanske intervencije i programe te metode i postupke* koji će se primijeniti za realizaciju ciljeva tretmana, kao što su posebni programi tretmana, psihosocijalne i socijalnopedagoške intervencije te provođenje sigurnosnih mjera izrečenih uz kaznu zatvora

8. *opće tretmanske intervencije i programe te metode i postupke* koji će se primijeniti za realizaciju ciljeva tretmana i/ili u svrhu smislenog i svrhovitog provođenja vremena u kaznenom tijelu, u sljedećim područjima:

- rad i radno-okupacijske aktivnosti
- obrazovanje
- slobodno vrijeme

9. podatke o osobama s kojima će zatvorenik *kontaktirati za vrijeme izdržavanja kazne* zatvora: članovi obitelji, druge osobe koje mogu biti izvor pomoći i podrške,

10. *druge napomene* (zabrana kontakta, obavljanja djelatnosti i sl.)

11. *plan pripreme za otpust i organizacije postpenalne zaštite.*

Ukoliko je na izvršavanju kazne zatvora zatvorenik kojemu je određena kazna kraća od tri mjeseca ili čiji je ostatak kraći od tri mjeseca, za toga zatvorenika se donosi skraćeni program izvršavanja koji sadrži obvezne elemente prethodno nabrojane, izuzev elemenata iz točki: 4.,5.,6. i 7.

Po donošenju programa s istim se upoznaje zatvorenika i to na način da mu se uručuje odluka o donesenom inicijalnom programu koja sadrži sve podatke osim procijenjene vrste i razine sigurnosnih rizika za vrijeme izvršavanja kazne zatvora te procijenjene vrste i razine kriminogenih rizika.

Programom izvršavanja utvrđuju se i pogodnosti zatvorenika kao skup poticajnih mjera usmjerenih na smanjivanje negativnih utjecaja zatvaranja i kao poticaj u ostvarivanju programa izvršavanja radi ostvarivanja svrhe izvršavanja kazne zatvora (NN 14/21 čl. 137.). Pogodnosti uključuju: ublažavanje uvjeta unutar kaznionice odnosno zatvora (npr. korištenje vlastitog televizijskog prijavnika, češće primanje paketa i primanje paketa veće težine, uređenje životnog prostora osobnim stvarima, produljeni boravak u zajedničkim prostorijama ili na svježem zraku, samostalna priprema hrane i napitaka itd.) i pogodnosti češćeg dodira s vanjskim svijetom (npr. telefoniranje bez nadzora, češći i dulji posjeti obitelji i drugih osoba s nadzorom ili bez nadzora, boravak s bračnim ili izvanbračnim drugom odnosno životnim ili neformalnim životnim partnerom u posebnoj prostoriji bez nadzora, korištenje godišnjeg odmora ili dijela godišnjeg odmora u mjestu prebivališta, boravišta ili drugom mjestu, izlazak

radi izvršavanja posebnog programa koji se provodi u zajednici itd.). Odluka o odobrenju ili uskrati pogodnosti priopćuje se zatvoreniku i zapisuje se u osobnik zatvorenika (NN 14/21 čl. 138.).

Smatra se bitnim razumjeti koje je sve stručne radnje, postupke i procese potrebno napraviti samostalno i uz zatvorenika kako bi se na Stručnom timu predložilo donošenje programa izvršavanja za svakog pojedinog zatvorenika. Donošenjem programa izvršavanja zatvorenik započinje svoj proces rehabilitacije po programu, ima informaciju da se njegovo izvršavanje kazne prati od strane svih sudionika u provođenju programa izvršavanja i ima mogućnost upravljanja svojim tijekom izvršavanja kazne zatvora.

Andonov (2013) smatra da je zatvorenicima nužno potrebna pomoć zatvorskog sustava smatrajući da se takva pomoć može pružiti kroz izradu i provedbu programa izvršavanja koji bi trebao biti individualiziran i maksimalno prilagođen potrebama pojedinca.

Donošenjem novog Zakona o izvršavanju kazne zatvora u veljači 2021. godine te svih pravilnika koji proizlaze iz njega, s posebnim naglaskom na Pravilnik o tretmanu zatvorenika donesenom u studenom 2021. godine, smatramo da se napravio značajan iskorak naprijed prema individualizaciji izvršavanja kazne i temeljitijem praćenju zatvorenikove rehabilitacije za vrijeme izvršavanja kazne zatvora. Spomenutim Pravilnikom su se uredili standardi i način obavljanja poslova tretmana što svakako pomaže stručnjacima zaposlenim u kaznenim tijelima da pruže kvalitetniju uslugu pomoći pri rehabilitaciji zatvorenika.

3.3. Specijalizirane tretmanske intervencije

Tretman je zajednički naziv za različite procese, aktivnosti ili intervencije usmjerene na redukciju simptoma i rizika, te poticanje pozitivnih promjena u ponašanju i funkcioniranju (Žižak, 2010; prema Ratkajec Gašević 2014). Brojna istraživanja pokazuju da su najučinkovitiji tretmani oni koji se temelje na strukturiranom kognitivno – bihevioralnom pristupu, promjeni uvjerenja i stavova te usvajanju vještina sprječavanja ponavljanja nepoželjnog ponašanja (Damjanović, Anić Kuhar, Baranček 2017). U zatvorskom sustavu se specijalizirane tretmanske intervencije provode upravo prema kognitivno – bihevioralnom pristupu jer je kognitivno – bihevioralna terapija usmjerena na sadašnjost, kraćeg je trajanja, orijentirana je na praktično rješavanje problema usvajanjem potrebnih vještina (Kranjec, 2015; prema Damjanović, Anić Kuhar, Baranček 2017). Dakle, specijalizirane tretmanske intervencije uključuju psihosocijalne i socijalnopedagoške intervencije kroz individualni i grupni rad kao što su posebni programi tretmana, edukativno-razvojni programi,

psihoeukacija, motivacijsko intervjuiranje, psihoterapijsko savjetovanje, kognitivno-bihevioralne intervencije i drugo. Provođenjem specijaliziranih tretmanskih intervencija izvršavaju se i sigurnosne mjere iz djelokruga odjela tretmana koje nisu utemeljene na krivnji, nego na opasnosti počinitelja, a cilj im je postizanje društvene sigurnosti.

Posebni program tretmana je niz specijaliziranih tretmanskih intervencija organiziranih u strukturirani program koji je primarno usmjeren prema otklanjanju ili smanjivanju dinamičkih kriminogenih čimbenika kao što su ovisnost o supstancama ili ponašajna ovisnost, antisocijalni, odnosno kriminalni obrasci razmišljanja, nedovoljno razvijene vještine rješavanja problema, teškoće u kontroli emocija, teškoće u kontroli impulzivnosti, odnosno agresivnosti i drugo.

Edukativno-razvojni program je niz specijaliziranih tretmanskih intervencija organiziranih u strukturirani program kojim se potiče resocijalizacija i rehabilitacija zatvorenika, primarno kroz podizanje razine znanja i razvoj vještina u određenom području te kroz osnaživanje individualnih zaštitnih čimbenika, čime se omogućava nastanak i održavanje poželjnih promjena kod zatvorenika (Pravilnik o tretmanu zatvorenika, NN 123/21, čl. 19.).

Buđanovac i sur. (1996; prema Mikšaj-Todorović i sur., 1998) u kontekstu tretmana u penalnom sustavu, organizaciju života zatvorenika dijele na tri razine:

- opći oblici tretmana koji predstavljaju sadržaj života u zatvoru (rad, slobodno vrijeme i edukacija) i za koje su zatvorenici uglavnom visoko motivirani za uključivanje u sadržaje
- programi usmjereni na zatvorenike sa specifičnim problemima, kao što su ovisnici o alkoholu i drogama, a u novije vrijeme i ovisnici o kocki, seksualni prijestupnici, počinitelji kaznenih dijela s elementima nasilja itd.
- mali rehabilitacijski programi, koji se nude svim zatvorenicima koji žele rješavati neki svoj specifičan problem (npr. problem prilagodbe institucionalnim uvjetima života, problem međusobnih odnosa, rad na tijelu, razvoj socijalnih vještina, rad na kvaliteti obiteljskih odnosa itd.)

Ova podjela je, kako je i vidljivo, zadržana i u novom Pravilniku o tretmanu zatvorenika i kroz godine se samo usavršavala.

Prema posljednje dostupnom Izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara za 2021. godinu (2022) tijekom 2021. godine u zatvorima, kaznionicama i odgojnim zavodima primjenjivali su se posebni programi: tretman ovisnika o alkoholu, tretman ovisnika

o drogama, trening kontrole agresivnog ponašanja, tretman počinitelja kaznenih djela seksualne prirode, tretman počinitelja kaznenih djela u prometu, trening socijalnih vještina, tretman počinitelja kaznenih djela s obilježjem nasilja te program psihosocijalnog tretmana ovisnika o kockanju. Od edukativno razvojnih programa provodili su se programi pod nazivom „Zatvorenik kao roditelj“ i program „Vozač – čimbenik sigurnosti u prometu“. Glavna svrha ovih programa je prevladavanje rizičnih čimbenika koji doprinose činjenju kaznenih djela, a istovremeno se kod zatvorenika razvijaju znanja i vještine potrebne za uspješnije socijalno funkcioniranje umjesto dosadašnjih neučinkovitih i štetnih oblika ponašanja (Maloić, Penić 2024).

U Zatvoru u Splitu su se tijekom 2023. godine i u prvoj polovici 2024. godine provodili programi: tretmana ovisnika o drogama - „PORTOs – Prevencija Ovisničkog Recidiva Treningom i Osnaživanjem“, tretman ovisnika o alkoholu „TALK“, tretman počinitelja kaznenih djela s obilježjem nasilja – „NAS“ te program psihosocijalnog tretmana ovisnika o kockanju (individualno), i edukativno – razvojni program „Zatvorenik kao roditelj“.

- „PORTOs“ – program u kojega se uključuju zatvorenici ovisnici o drogama. Cilj programa je smanjenje ovisničkog recidiva i kriminalnog recidiva vezano uz ovisnost te nastavak liječenja izvan penalnog sustava. U Program PORTOS se obvezno uključuju zatvorenici sa izrečenom sigurnosnom mjerom obveznog liječenja od ovisnosti te ostali kojima je to pojedinačnim programom utvrđeno, a da bi postigao svoju uspješnost, potrebno je da zatvorenici nastave rad na sebi uključivanjem u neki od klubova za ovisnike (Barić, Jandrić, Nišević 2015).
- „TALK“ je osnovni program tretmana zatvorenika s alkoholom uzrokovanim poremećajima. Cilj ovog programa je prevencija poremećaja uzrokovanih alkoholom, provodi se kroz sedamnaest tjedana, a aktivnosti obuhvaćaju edukaciju o alkoholu i problemima koje uzrokuje, analizu uloge alkohola u životu osobe te krug promjene (Morić, 2017).
- „NAS“ – sveobuhvatni tretman zatvorenika počinitelja kaznenih djela kroz koji se provodi sigurnosna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana koja se može izreći uz presudu. Temelji se na kognitivno – bihevioralnom pristupu. Kroz 16 radionica (grupno ili individualno) provode ga educirani stručnjaci isključivo zanimanja psiholog, socijalni radnik i socijalni pedagog (Damjanović, Anić Kuhar, Baranček 2017).

- „Zatvorenik kao roditelj“ – program usmjeren na promicanje roditeljske odgovornosti kod zatvorenika i zatvorenica. Program kojega zatvorenici rado pohađaju. Njime se potiče na aktivno, pozitivno i odgovorno roditeljstvo, roditeljstvo u najboljem interesu djeteta te se kroz njega pruža potrebna pomoć i podrška zatvorenicima u situaciji odvojenosti od svoje djece (Frljak, Pavešić-Herkov, Baranček 2013).

3.4. Opće tretmanske intervencije

Bitan dio programa izvršavanja su opće tretmanske intervencije koje obuhvaćaju savjetovanje i usmjeravanje zatvorenika u odnosu na organizaciju njegovog svakodnevnog života i funkcioniranja u kaznionici, odnosno zatvoru te opći programi tretmana, koji pokrivaju područja rada i radno-okupacijske aktivnosti, obrazovanje, kreativne, kulturne, umjetničke, sportsko-rekreativne i druge aktivnosti slobodnog vremena.

Općim programima tretmana doprinosi se ostvarivanju principa normalizacije, strukturi i svrhovitosti provođenja vremena zatvorenika tijekom izvršavanja kazne, unaprjeđenju zdravlja zatvorenika, razvoju vještina i sposobnosti zatvorenika te otklanjanju. Ove programe tretmana provode službenici kaznionica, odnosno zatvora prema opisu radnog mjesta te vanjski suradnici iz državnih tijela, ustanova i drugih pravnih osoba kao i vanjski suradnici iz organizacija civilnog društva. Sudjelovanje i ostvareni rezultati zatvorenika u općim programima se ocjenjuju i uzimaju u obzir prilikom donošenja procjene uspješnosti i ponovne procjene rizika i tretmanskih potreba, jednako kao i za specijalizirane tretmanske intervencije (NN 123/21 čl. 22.).

4. OPIS ISTRAŽIVANJA

4.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja jest istražiti i steći cjeloviti uvid u zadovoljstvo, doživljaj učinkovitosti i korisnosti kazne zatvora temeljene na pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora iz perspektive zatvorenika Zatvora u Splitu. Dobiveni rezultati biti će važni kako bismo pokazali važnost stručnog donošenja i provođenja programa izvršavanja te kako bi se predložila nova rješenja u tretmanu zatvorenika na izvršavanju kazne zatvora temeljena na potrebama zatvorenika, a koja bi omogućavala veću unutarnju motivaciju zatvorenika u radu na sebi za vrijeme izvršavanja kazne zatvora i slijeđenje opće svrhe i ciljeva tretmana koji se u najširem smislu odnose na život na slobodi bez ponovnog činjenja kaznenih djela.

4.2. Istraživačka pitanja

1. Kakav je doživljaj uključenosti zatvorenika u donošenje i provođenje programa izvršavanja?
2. Koliko program izvršavanja pokriva potrebe svakog pojedinog zatvorenika?
3. Kakav je doživljaj zatvorenika o promjeni uvjerenja i ponašanja kao posljedica tretmanskog rada s njima, rada po programu izvršavanja?
4. Kakva je perspektiva zatvorenika o mogućnosti unaprjeđenja programa izvršavanja, a posljedično i tretmana za vrijeme izvršavanja kazne zatvora?

4.3. Metodologija istraživanja

4.3.1. Odabir istraživačkog pristupa

U ovom istraživanju se planiraju prikupiti podaci o doživljaju programa izvršavanja iz perspektive zatvorenika te se želi dobiti dublji uvid u to kako zatvorenici koji se nalaze na izvršavanju kazne zatvora razumiju okruženje u kojem se nalaze te koliko razumiju posebne programe i aktivnosti u kojima sudjeluju. Podaci će se prikupljati po unaprijed napravljenom vodiču za intervjuiranje sa zatvorenicima na izvršavanju kazne zatvora u Zatvoru u Splitu. Koristit će se kvalitativan pristup u prikupljanju i obradi podataka.

4.3.2. Sudionici

Uzorak ovog istraživanja je namjerni. Sudionici istraživanja jesu 15 zatvorenika na izvršavanju kazne zatvora u Zatvoru u Splitu koji su u vrijeme provedbe istraživanja činili polovicu zatvorenika na izvršavanju kazne zatvora u vremenskom periodu od lipnja do srpnja 2024. godine.

Svi sudionici ovog istraživanja bili su muškog spola različitih po dobi, duljini kazne, prethodnom iskustvu izvršavanja kazne zatvora te po izrečenim sigurnosnim mjerama („Sigurnosne mjere jesu: obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti, obvezan psihosocijalni tretman, zabrana obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, zabrana približavanja, uznemiravanja i uhođenja, udaljenje iz zajedničkog kućanstva, zabrana pristupa internetu i zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne zatvora“) (Kazneni zakon NN 125/11, 56/15, 36/24) u kaznenom postupku koje predviđa Kazneni zakon Republike Hrvatske kako je prikazano u tablici (*Tablica 1*). Dob sudionika je u rasponu od 29 do 55 godina starosti, a kazne koje izvršavanju su duljine od 6 do 30 mjeseci. Prethodno iskustvo izvršavanja kazne zatvora ima 7 od 15 sudionika istraživanja, a 5 sudionika je izrečena jedna od sigurnosnih mjera predviđenih Kaznenim zakonom Republike Hrvatske.

Tablica 1.

Prikaz sudionika istraživanja

SPOL	DOB	KAZNENO DJELO	DULJINA KAZNE (mjeseci)	PRETHODNO ISKUSTVO IZVRŠAVANJA KAZNE ZATVORA	SIGURNOSNA MJERA
M	46	čl.110. KZ/11	30	ne	da
M	29	čl.139. st. 3. KZ/11	16	da	ne
M	38	čl.243., st.1. i 3. KZ/11	24	da	ne
M	48	čl.190. st.2. KZ/11	12	ne	ne
M	47	čl.190. st. 2. KZ/11	24	da	da
M	35	čl.230. st. 2. KZ/11	16	ne	ne
M	34	čl.229., st.1. t. 1. KZ/11	7	da	ne
M	49	čl. 139., st. 3. KZ/11	12	ne	da

M	45	čl. 228., st. 1. KZ/11	6	da	ne
M	39	čl.117., st.1. i 2., KZ/11	6	ne	ne
M	34	čl.139. st. 3. KZ/11	10	ne	da
M	30	čl.326., st.1. KZ/11	16	ne	ne
M	55	čl. 230., st. 2. KZ/11	9	da	da
M	36	čl.329., st. 1., t. 4., KZ/11	10	ne	ne
M	25	čl.326., st.1. KZ/11	12	da	ne

Po odobrenju Nacrta od strane povjerenstva, prema Ministarstvu pravosuđa, uprave i digitalne transformacije i Upravi za zatvorski sustav i probaciju upućena je molba za odobravanje provedbe istraživanja uz obrazloženje cilja, metode i svrhe istraživanja uz prilaganje pitanja za intervju i obrasca o informacijama o istraživanju i suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju za sudionike. Konačno, po odobrenju Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i po dobivenoj suglasnosti Uprave za zatvorski sustav i probaciju za provedbu istraživanja započelo se s provedbom istoga.

4.3.3. Metoda prikupljanja podataka i postupak

Podaci su se kroz intervjuiranje sudionika prikupljali od početka lipnja do kraja srpnja 2024. godine. Izjave, stavovi, razmišljanja i uvjerenja sudionika su se ispitivali putem intervjua koji se sastojao od 12 pitanja otvorenoga tipa. Svi intervjui su se provodili licem u lice, a provodila ih je studentica specijalističkog studija koja se za intervju pripremila uz prethodni dogovor s mentoricom. Trajanje intervjua bilo je od 40 do 80 minuta. Po završetku svakog intervjua sudionicima je dana mogućnost dodavanja svoga mišljenja vezano za pitanja iz intervjua ili vezano za bilo koji drugi aspekt provedbe istraživanja. Na kraju intervjua sudionicima se također ponudila i mogućnost razgovora sa stručnjakom zaposlenom u Zatvoru u Splitu koji je kompetentan za pružanje psihosocijalne pomoći zatvorenicima ukoliko im je ona potrebna po obavljenom intervjuu. Intervju se provodio po unaprijed napravljenom vodiču za intervjuiranje.

4.3.4. Metoda obrade podataka

Po provedenim intervjuima pristupilo se čitanju zabilješki nastalih u tijeku svakog pojedinog intervjua, slušanju tonskih zapisa te je konačno napravljeno transkribiranje. Podaci su se analizirali tematskom analizom sadržaja. Nakon prikupljanja svih podataka i izrade transkripta slijedilo je kodiranje (kodovi, kategorije, teme), interpretacija i kritičko razmatranje rezultata (Braun i Clark, 2006.).

Tematska analiza prema autorima Braun i Clark, (2006) provodi se kroz faze; upoznavanje s podacima, generiranje početnih kodova, prepoznavanje tema, pregledavanje tema, definiranje i imenovanje tema i konačno izrada izvješća.

4.4. Etičke implikacije provedenog istraživanja

Prije početka provedbe istraživanja dobila se suglasnost za provođenje istraživanja od Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U provedbi istraživanja posebna briga se vodila o povjerljivosti prilikom prikupljanja podataka. Sudionicima istraživanja prije intervjua pisanim putem i usmeno se objasnila svrha i cilj istraživanja kao i mogućnost odustajanja od sudjelovanja u istraživanju u bilo kojem trenutku. Intervjui su snimani uz dobrovoljni pristanak sudionika, a snimljeni materijali su označeni šiframa kojima se štitio identitet svakog sudionika. Svi tonski i pisani podaci nastali za vrijeme intervjua dostupni su samo istraživaču i mentoru u svrhu izrade specijalističkog rada, a tonski zapisi su propisno uništeni po obavljenom transkribiranju.

4.5. Doprinos istraživanja

Podaci do kojih se došlo u ovom istraživanju, iako na malom uzorku, ali na velikom postotku od ukupnog broja zatvorenika na izvršavanju kazne zatvora u Zatvoru u Splitu, biti će bitni za daljnje prijedloge u planiranju tretmana zatvorenika. Istraživanjem je moguće dobiti uvid u zadovoljstvo, doživljaj učinkovitosti i korisnosti kazne zatvora temeljene na provedbi pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora iz perspektive zatvorenika Zatvora u Splitu.

Budući se radi o kvalitativnom istraživanju koje će se interpretirati i analizirati tematskom analizom sadržaja izgledno je da će se pojaviti u prijedlozima zatvorenika i neke nove opcije i prijedlozi vezani za provođenje programa izvršavanja kako bi kazna u potpunosti postigla svoju svrhu.

5. REZULTATI I RASPRAVA

5.1. Doživljaj uključenosti zatvorenika u donošenje i provođenje programa izvršavanja

Prvo istraživačko pitanje i njegov odgovor prikazuje se kroz tri kategorije; način uključenosti u donošenje programa, zadovoljstvo načinom uključenosti u donošenje programa i utjecaj na donošenje programa i revidiranje istoga.

Tablica 2.

Tema: Doživljaj uključenosti u donošenje i provođenje programa

KODOVI	KATEGORIJE
Razgovor sa stručnjacima u Centru za dijagnostiku u Zagrebu Dostavljen papir s programom Razgovor s voditeljem programa izvršavanja Nije bio uključen/ne sjeća se	Način uključenosti u donošenje programa
Nezadovoljstvo načinom, ali se slaže s programom Zadovoljstvo uključenosti Nezadovoljstvo načinom i programom Rad po predlošku	Zadovoljstvo načinom uključenosti u donošenje programa
Nemogućnost utjecaja Bez potrebe za revidiranjem programa Bez potrebe za utjecajem uz zadovoljstvo programom Voditelj programa sve vodi Izrazito zadovoljstvo Program po predlošku	Utjecaj na donošenje programa i revidiranje istoga

Način uključenosti u donošenje programa

Sudionici istraživanja detektirali su izradu pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora i opisali svoju uključenost u donošenje programa. Prepoznali su da **razgovorom sa stručnjacima u Centru za dijagnostiku u Zagrebu** započinje procedura donošenja programa izvršavanja „Najviše u Centru za dijagnostiku, priča san sa pravnicom, psihologom i tako to.“ (ZZ1); „Za program sam čuo u Dijagnostici i tu sam dosta proučavao sve vezano za program i izvršavanje kazne zatvora. Više-manje u dijagnostici sam s njima sve dogovorio kako bi izvršavao, što mi treba i što mi ne treba.“ (ZZ8). Kod manjeg dijela sudionika primjećuje se doživljaj da im je program donesen dostavom papira u redovnoj pošti koju dnevno dobivaju u obliku **dostave papira s programom**. Navodili su: „A dobija san taj

papir di je pisalo šta se sve planira samnom i to je to. Ne sjećam se da sam se nešto s referenticom dogovarao.“ (ZZ2); „*Nisam ništa tražio, smatrao sam da će referent to sam voditi tijekom izvršavanja kazne. Referent me obavijestio o programu ali tu nije bilo pogodnosti izlaska.*“ (ZZ7); „*Nikako. Referent mi je samo poslao ovaj papir di piše da imam program.*“ (ZZ13). Većina sudionika je imala doživljaj da su uključeni u donošenje programa izvršavanja kroz **razgovor s voditeljem programa** (prema njihovim navodima referentom/referenticom) „*Odmah sam rekao da želim da radim jer se čovjek bolje osjeća kad radi, ja san cili život radija i to sam odma pita pa mi je referentica rekla da će to staviti u moj program.*“ (ZZ4), „*Referent me uključio u to kroz razgovor.*“ (ZZ5), „*A razgovara san sa svojim referentom, puno smo pričali i pričali smo o tome sta će vanka bit posli, kako dica i kako žena i kako komuniciram s njima, pričali smo o mome alkoholu i dogovorili da bi se moga uključiti u neki od programa koje vi ovdje radite.*“ (ZZ6), „*Jedan razgovor s referentom generalno o svemu, u više navrata.*“ (ZZ10), „*Pa razgovarao sam s referenticom i rekla mi je da će mi poslat papir tog programa. Odgovarao sam na pitanja referentice o sebi.*“ (ZZ11), „*Mislim da je to bilo kroz prvi razgovor s referenticom. Ja sam rekao šta bi mi bilo važno za vrijeme izvršavanja kazne i o tome smo pričali.*“ (ZZ12), „*U razgovoru s referentom. Pričali smo o svemu, obitelji, radu i mojim planovima kad izađem vani. Potpisa san program da sam ga primio i to je to.*“ (ZZ14). Jedan sudionik je izjavio da se ne sjeća na koji način je bio uključen u donošenje programa „*Ne sjećam se.*“ (ZZ3).

Zadovoljstvo načinom uključenosti u donošenje programa

Kroz drugu kategoriju u prvoj temi istraživano je pitanje zadovoljstva uključenosti zatvorenika u donošenje programa i načini na koje su bili uključeni i isto. Jedan sudionik izjavljuje nezadovoljstvo načinom, ali se slaže s programom izvršavanja „*A nisam baš bija uključen. Ali dobro je napisan. Sve ono šta san u Dijagnostici reka, ovdje je sve uključeno. Ajmo reć da nisam bija uključen pa tako nisam ni zadovoljan uključenosti. Referntica mi je samo poslala ovaj papir o programu.*“ (ZZ1). **Zadovoljstvo uključenosti** sudionici su izražavali na različite načine, ali se svakako iz njihovih izjava može zaključiti da je većina zadovoljna uključenošću jer su njihova očekivanja ispunjena. Ono što je bitno naglasiti je da se uočava razlika u očekivanjima kod svakog pojedinog sudionika istraživanja. „*Pa zadovoljan sam programom koji sam dobija. Nemam primjedbi.*“ (ZZ2), „*...Tu smo popričali o svemu, o posjetama, kad mi mogu doć dica, kad mi može žena doć oprat robu i tako. Onda mi je rečeno kad bi moga koristit izlaze, ali i kad bi moga u poluotvoreni. Ali to mi nije bitno jer mi je ok ovdje, a blizu sam obitelji. Sam sam se javija, radim, nemam nikakve terapije. O*

svemu tome smo pričali. Zadovoljstvo uključenosti u donošenje programa bi ocijenio odličan.“ (ZZ4), „Od početka sam s referentom sve dogovara. I tretman mene kao ovisnika, to mi je važno i zbog presude. Zadovoljan sam baš.“ (ZZ5), Pa ja sam zadovoljan s mojim programom. „Posebno je je referent samnom puno puta priča pa mislim da je sve to napisao u program jer me je razumija dobro.“ (ZZ6), „Ja sam jako zadovoljan jer je na primjer referent prepoznao moje potrebe za čitanjem, istraživanjem ljudskoga bića. Rasporedom na rad, jer sam izrazio želju za time, omogućeno mi je napredovanje u životu. Imam dojam da me je referent čuo.“ (ZZ8), „Zadovoljan sam kako sam bija uključen. Reka san šta mi treba da mi bude lakše izdržat kaznu i referentica mi je sve to upisala. Brzo san priša na radni odjel. To me je spasilo.“ (ZZ9), „Pa jako sam zadovoljan jer me je referent baš sve pitao o meni, od jelu, o obitelji, mojim planovima za budućnost i tako.“ (ZZ10), „Pa uključen sam bio razgovorom s referenticom, ja sam joj rekao šta bi meni trebalo dok izvršavam kaznu, ona je to sve pisala i dobio sam program. U njemu je bilo sve više-manje šta sam trebao.“ (ZZ11), „Pa zadovoljan sam uključivanjem. Referent me čuo šta san pričao i šta bi htio dok izdržavam kaznu.“ (ZZ14). Manjina sudionika istraživanja je izrazila **nezadovoljstvo načinom uključenosti u donošenje programa i samim programom** „Pa ne znam što bi bila ta uključenost kad se ne sjećam da me itko uključivao u neko donošenje programa.“ (ZZ3), „Imam dojam da je to dosta površno odrađivano, smatram da je referent tu mogao puno više napraviti i korigirat. Ja smatram da sam zaslužio neke bolje stvari od zatvora, ali nisam se mogao baš uključivati u donošenje programa.“ (ZZ7), „A nikako, biće su pročitali moje papire od prije, isto ko doktorica, izvadila stari karton, napisala novi datum i eto ga. Ja sam svima poznat.“ (ZZ13). Mali broj sudionika je doživio mogućnost uključivanja u donošenje programa kao nekakav **rad po predlošku**, kao nešto na što se ne može imati utjecaja „A onako, pa bio sam uključen, iako je to čini mise neka špranca, to sve šta me je pitala. Al eto pitala me je.“ (ZZ12), „Pa ja sam rekao da mi trebaju posjete i telefoni. Imam ovu sudsku mjeru pa smo to dogovorili da ćemo kroz razgovore rješavati i to je sve.“ (ZZ15).

Utjecaj na donošenje programa i revidiranje istoga

Sudionici istraživanja su bili dosta rječiti kada ih se pitalo o utjecaju na donošenje programa izvršavanja te o utjecaju na revidiranje istoga. Mali broj ih je izrazio doživljaj o **nemogućnosti utjecaja** „Nisan moga ništa ni reć sta mi treba. Nisan ima utjecaja. U biti sve su me u Zagrebu pitali, bili li radija, s kime komuniciram i tako... Program se moj nije minja, ja vam s referenticom nisam baš razgovara.“ (ZZ1), „Nisam imao utjecaja. Želje i potrebe su pogođene. Nije trebalo ništa mijenjati, a da je trebalo možda ne bi bilo problema. Referentica

je ok za razgovor o onom šta mi treba.“ (ZZ2), „A nisam baš ima nekog utjecaja. Sve je išlo kako je referentica planirala. Ja bi da sam dobio malo više pogodnosti. Trebalo je revidirati program...ali nije revidiran. Ali samo u ovom dijelu mojih pogodnosti. Ovo drugo je ok. Ali da san ima utjecaja...nisam.“ (ZZ4). **Bez potrebe za revidiranjem programa** detektirano je također nekoliko sudionika „Ima san utjecaja. Zamolija san za bolji smještaj, dobio sam ga, za rad, dobio sam ga. Teško mi je bilo bit u početku u sobi s ljudima koji su pod terapijama, ja to ne mogu gledat. Uzete su u obzir moje potrebe i želje rekao bi. Po meni nije postojala potreba za revidiranjem, a da je trebalo mislim da bi s referenticom to riješio lagano.“ (ZZ9), „A nisam ja mislim moga minjat ništa...niti mi je bila potreba minjat to. Prihvatija san to...Prvi put san na izdržavanju, sve san prihvatija. Referentica je uzela u obzir moje potrebe i želje, ona mi je odmah omogućila posjete i telefone. To mi je najvažnije. Program se nije minja do danas, a ja nisam ništa posebno tražija...“ (ZZ11). **Bez potrebe za utjecajem uz zadovoljstvo programom** izjasnio se mali broj sudionika istraživanja „Program mi se nije mijenjao od prvog dana, a mislim da ne bi imao ni utjecaja na to. A ne bi ga ni mijenjao.“ (ZZ3), „Nije bilo potrebe za revidiranjem i nisam imao utjecaja, program se nije nešto mijenjao i mislim da je od početka napravljen kako treba.“ (ZZ8). Doživljaj da **voditelj programa sve vodi** izrazio je jedan sudionik istraživanja „Pa nisam imao nekog velikog utjecaja. Imam osjećaj da je sve određeno šta i kako trebam. Pa sve piše u zakonu, šta mogu i šta moram. Jedino moje želje za posjete i telefone s prijateljima su uvažene i to mi je bilo i dosta. I važno. Nije se mijenjao program. Ne znam šta bi bilo da se trebao mijenjati.“ (ZZ15). **Izrazito zadovoljstvo** utjecajem na donošenje i revidiranje programa izvršavanja izrazila je većina sudionika istraživanja „ Pa jesam. Referent me sluša sta govorim i kad sam tija minjat npr posjete i odjel referent je to uvažija.“ (ZZ5), „Referent je poveza koje su moje potrebe, na primjer, iša sam na keramičku radionicu jer mi je falilo malo okupacije i referent mi je to omogućio. A kad sam se toga zasitio i kad mi je bilo dosta on mi je uvažio molbu da se ispišem iz toga i nije bilo nikakvih problema. Nakon te radionice bio sam na KLA i baš mi je bilo dobro.“ (ZZ6), „Ima san utjecaja. Zamolija san za bolji smještaj, dobio sam ga, za rad, dobio sam ga. Teško mi je bilo bit u početku u sobi s ljudima koji su pod terapijama, ja to ne mogu gledat. Uzete su u obzir moje potrebe i želje rekao bi. Po meni nije postojala potreba za revidiranjem, a da je trebalo mislim da bi s referenticom to riješio lagano.“ (ZZ9), „Moje su potrebe i želje uzete u obzir jer evo, zatražija san kontakt s odvjetnikom, obitelji, djevojkom... to mi je bitno i to mi je brzo omogućeno. Objasnilo mi sve šta nisan zna, dobija san odgovore na sva pitanja. Nije bilo potrebe da se nešto mijenja u programu iako sam osjetio da bi mogao referenta i to pitati.“ (ZZ10), „A ima san utjecaja u dijelu koji me je zanima. Bilo mi

*je bitno da mi se dozvole posjete i telefoni meni važnih ljudi i da dobivam nekakav posa ovdje. Da mi vrime brže prođe. Program nije trebalo mijenjati. A da je mislim da ne bi bio problem reć referentu i s njom popričati o promjeni.“ (ZZ14). Jedan sudionik vjeruje da se **program radi po predlošku** i da nema mogućnosti utjecaja na donošenje ili revidiranje programa „Nisam imao nekog utjecaja. Potrebe i želje su određene šprancom programa i to je to. Nisam imao potrebe ništa mijenjati. Pa neću tu bit vječno. Nisam pokušavao imati utjecaja pa nisam ni istražio jesam li imao ili ne.“ (ZZ12).*

Kako je predviđeno Zakonom o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21 čl.75. st.6.) zatvorenika se upoznaje s programom izvršavanja, izmjenama, procjenom uspješnosti te odobrenom vrstom i opsegom pogodnosti, tako je vidljivo da je većina sudionika istraživanja upoznata s programom izvršavanja te da je njihov doživljaj uključenosti u donošenje i provođenje programa pozitivan. Uključenost doživljavaju kroz razgovor s voditeljem programa, službenikom Odjela tretmana. Kada je u pitanju zadovoljstvo uključenosti u donošenje programa također dolazimo do pozitivnih podataka gdje sudionici istraživanja na različite načine opisuju svoje zadovoljstvo. Po pitanju zadovoljstva o mogućnosti revidiranja programa sudionici istraživanja su izrazito zadovoljni. Veliki značaj pridaju aktivnom slušanju od strane voditelja programa izvršavanja i doživljaju da su se uzele u obzir njihove potrebe pri konačnoj izradi pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Mali broj sudionika istraživanja donošenje programa doživljava kao rad po predlošku i ne navode iskustvo razgovora s voditeljem programa na temu upoznavanja s programom i njegovim izmjenama.

5.2. Omogućavanje zadovoljavanja potreba svakog pojedinog zatvorenika

Drugo istraživačko pitanje promatra se kroz sljedeće kategorije: zadovoljavanje potrebe za kontakt s vanjskim svijetom, zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, potreba za prihvaćanjem od strane službenika, zadovoljavanje potreba za osobnim rastom i razvojem te osjećaj uključenosti i mogućnosti utjecaja.

Tablica 3.

Tema: Omogućavanje zadovoljavanja potreba svakog pojedinog zatvorenika

Potreba za kontakt s vanjskim svijetom Kontakt s vanjskim svijetom – video poziv Kontakt s vanjskim svijetom – pristup internetu Održavanje kontakta s obitelji Potreba za izvanzavodskim izlazom	Zadovoljavanje potrebe za kontakt s vanjskim svijetom
Potreba za radom Osnovne životne potrebe Primjeren smještaj na odjel Sloboda unutar zatvora	Zadovoljavanje osnovnih životnih potreba
Brži prolazak vremena Osjećaj razumijevanja i prihvaćenosti Osobna sigurnost Pohvala za rad Potreba za razgovorom sa službenicima Razgovor sa službenicima	Potreba za prihvaćanjem od strane službenika
Samopouzdanje Usvajanje novih znanja i vještina Osobni mir	Zadovoljavanje potreba za osobnim rastom i razvojem
Sve je prepoznato Provjera programa izvršavanja Bolji osjećaj za vrijeme izvršavanja kazne Opuštenost za vrijeme izvršavanja kazne	Osjećaj uključenosti i mogućnosti utjecaja

Zadovoljavanje potrebe za kontakt s vanjskim svijetom

Najveći broj sudionika istraživanja kao bitno prepoznavanje potreba navode potrebu za radom, kao i **potrebu za kontakt s vanjskim svijetom** „...prepoznato je da volim raditi, da se moram čuti s obitelji. Ok su prepoznate.“ (ZZ1), „Evo jedino mogu reći da mi je zadovoljena potreba za radom pa mi je lakše prolaziti kaznu. Dani brže idu.“ (ZZ3), „...baš prepoznato da mi je važan kontakt s obitelji, pa san dobija mogućnost zvat ih, za ženu je

dozvola malo kasnije došla. Al ok. Al aj skužila je da sam radnik i da moram radit pa je odma to bilo u programu, da radim.“ (ZZ4), „Kontakt sa svojom obitelji, da nisam u sobi, da radim.“ (ZZ9), „Pa prepoznate su. Kontakt s obitelji, rad, razgovori. Dosta dobro ste prepoznali moje potrebe.“ (ZZ12), „Kontakt s obitelji i posa. Možda da je bija neki drugi posa, al ok je i ovo. Bitno da vrime brže prolazi. Dosta dobro ste prepoznali moje potrebe.“ (ZZ14) „Zadovoljan sam prepoznavanjem potreba. Posjete, knjižnica, rad.“ (ZZ15). Jedan sudionik istraživanja smatra da mu nije omogućen adekvatan **kontakt s vanjskim svijetom**, konkretno s obitelji, jer nije zadovoljio uvjete za ostvarivanje **video – posjeta** „Kontakt s vanjskim svijetom mi nije dovoljno pokriven. Moj otac je daleko, ne može dolaziti, i nije dolazio, a nedostaje mi. Video poziv se ne odobrava hrvatskom državljanima i to mi je grozno, to vam je greška. Ja cijelu kaznu ne mogu vidjeti oca, ni on mene jer je daleko i bolestan. To nema smisla.“ (ZZ8). Jedan sudionik istraživanja također navodi poteškoće zbog nemogućnosti **kontakta s vanjskim svijetom** jer nema **pristup internetu** „Kad malo razmislim....pa ne postoji ništa šta mi referent nije pokriva svojom funkcijom. Ali bi volija da je sustav prepoznao da bi ja triba imat možda play station, Internet i tako to...pristup emailu.“ (ZZ10). Manji broj sudionika istraživanja pojašnjava važnost zbog mogućnosti **održavanja kontakta s obitelji** „A važno mi je da se bar mogu čut s nekim iz obitelji. A za drugo ne nije briga. Kazna je takva i proći će.“ (ZZ2), „Pa da izađem malo, da se više družim s obitelji. Da vidim dicu napokon. Oni mi ne mogu dolazit na posjete jer ih žena ne želi vodit, a i bolje da ne dolaze ovd. E, pa ja bi izlaze koristija za njih i ćaću vidit. a kad bi se to prepoznalo onda bi i ja svatija da sam napravija neki pomak u svome ponašanju.“ (ZZ11) i „Važno mi je da ostanem u kontaktu sa sobom i s obitelji.“ (ZZ12). Nadalje, pojedinačno se javljaju sudionici koji su zadovoljni s prepoznavanjem njihovih potreba, kao što je **potreba za izvanzavorskim izlazom** „Ma važno mi je da ste skužili moju potrebu za bit s obitelji, sta san dobija izlaz.“ (ZZ6).

Zadovoljavanje osnovnih životnih potreba

Na pitanje o zadovoljavanju osnovnih životnih potreba dobio se odgovor da je skoro pola sudionika istraživanja zadovoljno s prepoznavanjem istih, a što je i predviđeno pojedinačnim programom izvršavanja kazne zatvora. Već prije spomenuto, većina sudionika navodi da im je zadovoljena **potreba za radom**, manjina pojedinačno navodi da im nije dobro određen **smještaj na odjel** „Po meni nije pogodan moj smještaj na odjel jer san bija sa samim narkomanima i ovi sta su na terapiji, pa nisam uopće moga nista radit od tih edukacija. A to

volin. Volija bi da san bija odma na tome, bilo bi mi lakše. Tek san kasnije iša na radionice. Ali da se prepoznalo prije da želim, bilo bi mi puno lakše.“ (ZZ1), navode da su im prepoznate **osnovne životne potrebe** „Zatvor radi svoj posao i to je to. Imam osnovne potrebe i to je ok. Zadovoljeno.,“ (ZZ3). Mali broj sudionika istraživanja navodi **slobodu** kao neprepoznatu potrebu „A nema ih. Ima u biti, jedna, sloboda....al naučio sam bit slobodan i unutra zidova.“ (ZZ12), „Sloboda, samo to. Užasno mi fali sve šta san ima. Ne samo da mogu slobodno šetat, nego da mogu sam sebi krojit dan. Da mogu sam odredit kad ću šetat, jest, pit, tuširat se...ta vrsta slobode.,“ (ZZ14).

Potreba za prihvaćanjem od strane službenika

Pojedinačno su se sudionici istraživanja izjašnjavali da im je važno prepoznavanje potreba za prihvaćanjem od strane službenika, na primjer: zbog **bržeg prolaska vremena** „Meni je ok tu. Radim u kuhinji gdje se puno radi i prolazi sve.“ (ZZ3), zbog **osjećaja razumijevanja i prihvaćenosti** „Važno mi je jer se onda osjećam bolje. Ono, kao prihvaćen sam.“ (ZZ9). Pojedinačno se izjavljuje da nisu dobili **pohvalu za rad** za vrijeme izvršavanja kazne zatvora „A nisam doživija pohvalu za svoj rad...a to sam zaslužija. A reka bi da nije prepoznato programom da sam kandidat za neke duže izlaze.“ (ZZ4). Jedan sudionik istraživanja navodi da u je važno prihvaćanje od strane službenika zbog **osobne sigurnosti** „Čisto radi sigurnosti. Svoje osobne sigurnosti.“ (ZZ7). Jedan sudionik, koji je ujedno i recidivist, navodi da mu nije prepoznata potreba **razgovora sa službenicima kaznenog tijela** „A da se malo više priča samnom, ono općenito...ni komandiri nisu pristupačni ka kad sam bio na prošloj kazni. Prije se s njima moglo pričat, sad samo otvore i zatvore vrata sobe.“ (ZZ15), dok s druge strane jedan sudionik istraživanja navodi da mu je ta potreba zadovoljena; **potreba za razgovorom sa službenicima** „Prepoznato je to da mi treba priča, razgovor, rad, kontakt s vanjskim svijetom. Zadovoljan sam skroz. Meni je ovdje ok. Prepoznavanje za čistu peticu.“ (ZZ5), „Pa prepoznate su. Kontakt s obitelji, rad, razgovori.“ (ZZ12).

Zadovoljavanje potreba za osobnim rastom i razvojem

Osobni rast i razvoj sudionici istraživanja vide kroz osjećaj **samopouzdanja, usvajanja novih znanja i vještina** „Bitno mi je zbog samopouzdanja, usvajanja novih vještina i načina razmišljanja, kako za sebe tako i za okolinu. I da brže provedem izdržavanje kazne i da mi

bude što blaže psihički za izdržati.“ (ZZ8) kao i zbog osobnog mira „Prepoznavanje je važno radi mira moga. Ako znam da ste me bar malo skužili ja san mirniji.“ (ZZ13).

Osjećaj uključenosti i mogućnosti utjecaja

Sudionici istraživanja pridaju veliku važnost osjećaju uključenosti i mogućnosti utjecaja. U tom smislu, zašto im je važno da se osjećaju uključeni i da imaju utjecaja na svoje izvršavanje kazne zatvora, **bolji osjećaj za vrijeme izvršavanja kazne** izdvojila skoro polovina sudionika istraživanja „*Pa da se bolje osjećam...teško je unutra bit 22 ure. Ajme je.*“ (ZZ1), „*Pa da se bolje osjećam...da mi je lakše izgurati sve ovo. Ovu kaznu.*“ (ZZ4), „*Važno mi je jer se onda osjećam bolje. Ono, kao prihvaćen sam.*“ (ZZ9), „*Pa da se bolje osjećam...kad bi mi sve bilo udovoljeno onda bi se uvijek sigurno bolje osjećao.*“ (ZZ10), „*Pa da se više osjećam kao čovjek. Samo to.*“ (ZZ14), „*Da se osjećam bolje, da mi vrijeme lakše prođe.*“ (ZZ15). Kod jednog sudionika istraživanja prisutna je **opuštenosti za vrijeme izvršavanja kazne zatvora** „*Drago mi je osjetiti da ste ih prepoznali. Osjećam se opuštenije i zadovoljnije u tijeku izvršavanja kazne.*“ (ZZ5), a jedan sudionik navodi da bi volio da se više **provjeravalo njegov program izvršavanja**, njegov rad i sudjelovanje u programu „*Učestalija provjera mene, da me se malo više uključi u sve vezano za moju kaznu. Volija bi da me se više provjeravalo na radu, na odjelu...jer sve šta sam dobar cilu kaznu sve se zaboravilo kad se o meni odlučivalo za izlaz i uvjetni otpust. Imam osjećaj kao da nisam pripadao tu. A volja bi da sam pripadao. Onda bi se o meni više znalo. Volija bi da sam dobio više pažnje od zatvora.*“ (ZZ7).

U kontekstu omogućavanja zadovoljavanja potreba svakog pojedinog zatvorenika uočava se izražavanje potrebe za radom i važnosti rada zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora. Većina sudionika istraživanja je u vrijeme provođenja istraživanja bila radno angažirana i svakako su naglašavali koliko im to znači u pozitivnom kontekstu izvršavanja kazne. Uz osnovne životne potrebe, potreba za radom se ističe kao bitan čimbenik i motivator u napredovanju provođenja programa izvršavanja. Uz rad, jako važna potreba zatvorenika je kontakt s vanjskim svijetom, što uključuje posjete, telefoniranje, video pozive i izlaske u svrhu korištenja izvanzavorskih pogodnosti.

Izražavaju nezadovoljstvo kada im se ne omogući kontakt s vanjskim svijetom u opsegu i vrsti koja je njima potrebna. Opseg i vrsta pogodnosti češćih dodira s vanjskim svijetom su

određene Pravilnikom o tretmanu zatvorenika (NN 123/21) i Kućnim redom svakog pojedinog kaznenog tijela ovise o ponašanju zatvorenika, procjeni uspješnosti provođenja programa izvršavanja i realizaciji ciljeva tretmana kao i o procjeni rizika, s posebnim naglaskom na vrstu i stupanj rizika od zlouporabe pogodnosti (Pravilnik o tretmanu zatvorenika, NN 123/21 čl. 26.st.1.).

Osjećaj uključenosti i mogućnost utjecaja na svoje izvršavanje kazne zatvora doživljavaju afirmativno kada dožive da su se njihove potrebe prepoznale. U kontekstu općenito boljeg osjećaja je sadržano mnogo primjera koje sudionici istraživanja navode. Navode da im brže vrijeme prolazi, da imaju osjećaj da su prihvaćeni i da ih se razumije, da su samopouzdaniji, da imaju mogućnost usvajanja novih znanja i vještina te da imaju svoj osobni mir.

5.3. Doživljaj zatvorenika o promjeni uvjerenja i ponašanja kao posljedica tretmanskog rada s njima po programu izvršavanja

Treće istraživačko pitanje prikazano je kroz tri kategorije; postojanje motivacije za promjenom, percipirane promjene u uvjerenjima i ponašanjima te izostanak promjene.

Tablica 4.

Tema: Doživljaj zatvorenika o promjeni uvjerenja i ponašanja kao posljedica tretmanskog rada s njima po programu izvršavanja

KODOVI	KATEGORIJE
Poticanje na razmišljanje i na osobnu promjenu Introspekcija Prethodna iskustva Unutarnja motivacija Poticajni razgovori sa službenicima tretmana	Postojanje motivacije za promjenom
Prihvatanje odgovornosti Borba sa žudnjom Promjena uz strah zbog odbacivanja Vježbanje sebe u zatvoru Osobni rast i razvoj Nova prilika	Percipirane promjene u uvjerenjima i ponašanjima
Bez promjene i poticaja na promjenu Nedostupnost tretmanu Nema promjene	Izostanak promjene

Kroz kategorije u ovom istraživačkom pitanju dobio se uvid doživljaj zatvorenika na izvršavanju kazne zatvora o tome je li rad na sebi uz stručnjaka Odjela tretmana za njih ima koristi i kako percipiraju vlastitu promjenu ponašanja u vezi s promjenom specifičnih uvjerenja.

Postojanje motivacije za promjenu

Na pitanje sudionicima istraživanja je li moguće da tretmanski rad prema smjernicama iz programa izvršavanja dovede do promjena njihovih uvjerenja i ponašanja, sudionici su uglavnom bili afirmativni u odgovoru opisujući specifične dobrobiti koje doživljavaju kao posljedicu rada po programu izvršavanja. Većina je navodila su da ih ovakav rad na sebi **potiče na razmišljanje i na osobnu promjenu** „U biti, ja sam bio na ovim radionicama za nasilnike, ono, zbog moga djela. Ja nisam nikad bija nasilan, ali na radionicama sam i razmislio o nekim stvarima. Ja bi reka da vam je dobar taj program i da mogu u njega svi.“

(ZZ1), „Pomože mi puno. Moram Vam reć da mi je jako pomogao posao. I razgovori s referentom. Dosta sam ja toga promijenio.“ (ZZ5), „Pa pomoglo mi je da saznam nešto više o sebi i da donesem neke nove odluke. Evo sad sta se tiče KLA, kliknilo mi je da mona moja piva ujutro i nije baš bila dobar izbor i ako bi sad popija pivu poija bi je sa ženon, iza ručka...Sta ja znam...ne bi opet ka prije.“ (ZZ6), „...Ja sada razmišljam drugačije, promijenio sam osobnost, nekoga sam drugog karaktera. Kad sam bio na radionicama za alkoholičare, pomislio sam ma šta ja radim ovdje. Ali moram vam reći da sam kroz radionice neke stvari osvijestio. Puno sam naučio u toku kazne, čitajući puno knjiga psihologije. Ako čovjek želi promjenu, ja vjerujem da će je i napraviti. Ja sam dolaskom u zatvor riješio sa sobom da odavde moram izaći kao drugačiji čovjek, bolji čovjek, za svoju obitelj, za moga sina. U toku kazne mi se nudilo puno toga i ako sam odlučio napraviti promjenu onda vaš rad samnom ima smisla. A smatram bitnim reći i da sam svoju psihijatrijsku terapiju ovdje jako dobro promijenio i da mi sadašnja odlično odgovara, skoro pa nemam nikakvih poteškoća i mogu normalno funkcionirati.“ (ZZ8), „Tu i je došlo do promjene postavki unutar mene samoga. Mislim da se to na meni i vidi. Psihijatrica mi je rekla da san totalno drugačiji čovik, onaj iz istrage i sada.. Ja mogu reć da su se neka moja uvjerenja mijenjala...evo sad ne bi ženi ništa reka...takva je kakva je...a prije bi se napija i vriđa je i bija svakakav.“ (ZZ11), „A kroz razgovor s tretmanom se dosta nauči, nekad se i zbunim, ali dobro dođe. Često sam razmišlja o svojim postupcima nakon razgovora s referentom. Ako je to po programu, onda bi reka da program ima smisla.“ (ZZ14), „Ovo šta pričam o mjeri sa referenticom mi je skroz dobro. Neke stvari smo dotakli o kojima nisam nikim nikad pričao. Razmišljam više. A sad o ponašanju ne bi zna reć. Tu sam miran i ok, moram bit, a kad izađem vidit ću.“ (ZZ15). Jedan sudionik istraživanja opisuje **introspekciju** kao nešto na što ga je potakao tretmanski rad po programu izvršavanja „Pa meni je tretmanski rad pomogao da ja vidim samoga sebe i zaključim da ja uopće nemam problem s kontrolom emocija, s ljutnjom.“ (ZZ10), što je svakako dobra polazišna točka za tretman u penalnom sustavu i vidljivo područje za rad s pojedincem. Iz navedenog se zaključuje da zatvorenici prepoznaju rad stručnjaka u kaznenom tijelu i da koriste mogućnosti za rad na sebi za vrijeme izvršavanja kazne zatvora. Doživljaj preko kojega sudionici istraživanja verbaliziraju povezanost promjene uvjerenja s promjenom njihovih ponašanja je **učenje iz prethodnih iskustava** „Sad kad san svatija da nema lake zarade ja to ne bi više napravija. Mislija san stvarno prije da je lako zaradit te neke novce...al sad sam se duboko uvjerija da nije.“ (ZZ4), „Prije sam mislio da je marihuana normalna, da mi nista od toga ne može bit. Sad mislim malo drugačije o njoj. Vidim da mi je bolje bez nje. A već sam iskusio zbog droge izgubit sve. Ne bi to opet. Ne bi.“(ZZ5), „To vam

ja radim non stop. Ja sa svojom promjenom ponašanja u kuhinji npr lakše preživljam je sam sebe uvjerija da ponašanje drugih zatvorenika, a i šefova, nema veze samnom. Ja radim šta god mi se kaže i ne želim ulaziti u konflikte....It is very simple to be happy, but it is very difficult to be simple. O tome vam ja razmišljam stalno. Triba bit pametan da bi zaključija da si glup, kad si glup. Ja sam zadovoljan sa svojim uvjerenjima i koristim i uvjerenja i ponašanja tu isto kao i na poslu...“ (ZZ10). Kod manjine sudionika istraživanja se prepoznaje **unutarnja motivacija** „Ako želim promjenu onda cu i promijenit ponašanje, a ne zato jer su me zatvorili ili zato šta imam neki program kojem radim u zatvoru.“ (ZZ3), „Pa ima, jer ako se ja nisam u glavi promijenio, ne mogu od sebe očekivat drugačije ponašanje.“ (ZZ8), a manji broj sudionika prepoznaje da su im pomogli **poticajni razgovori sa službenicima tretmana** „Ali u razgovoru s vama u tretmanu sam neke stvari poslaga, i dici stalno govorim nema lake love i da moraju radit pošteno, a tako san ja radija cili život do ovog momenta kad mi se ukazala prilika za zaradom. Ja ću svoje ponašanje definitivno prominit sad kad izađem na slobodu.“ (ZZ4), „Potaklo me na promjenu ponašanja kad je stvar pića, ali i ponašanje pred dicom. Puno više razmišljam o tome kako sam u biti ja sam sebi ovo sve zakuva i kako mogu pomoći sam sebi. Puno razmišljam o tome, a posudija sam i par knjiga u knjižnici popularne psihologije. A razgovori s referentom su mi od velike pomoći. On me usmjeri kad ja zastanem.“ (ZZ6).

Percipirane promjene u uvjerenjima i ponašanjima

Istražujući razmišljanja zatvorenika o povezanosti promjene uvjerenja s promjenom ponašanja, dolazi se do saznanja da postoji svjesnost o toj povezanosti u populaciji sudionika istraživanja. U tom kontekstu prepoznaje se **prihvatanje odgovornosti** „A kad nešto drugačije mislim, onda se drugačije i ponašam....sad mi nije svejedno sta san radija. A misija san da san super, a sad mislim da baš i nisam tako super bija. Prihvatanje odgovornosti. Na to me potiče. Prihvatanje odgovornosti i kroz roditeljstvo i kroz brak u ovim uvjetima.“ (ZZ6), **žudnja** „Pa u nekom djelu i ima...ono nećeš radit ona šta san ka mulac radija, ali kad ja nešto loše radim jer su mi životne prilike takve nema neke veze s onim šta ja vjerujem da je dobro ili nije. Ali da...rjeđe se ponašam loše kad sam prominija svoja vjerovanja. Ali teško mi se borit sa žudnjom.“ (ZZ7). **Promjenu uz strah od odbacivanja** navodi jedan sudionik „Ima veze. Svakako. Al' kako prominit nešto šta radim cili život. Želim prominit, ali kad dođem nazad u svoju ekipu, šta ću onda. Bit crna ovca? A znam da sve to ima veze.“ (ZZ15). **Vježbanje sebe u zatvoru** prepoznao je jedan sudionik istraživanja „A puno razmišljam, sad pogotovo jer sam ostao bez posla zbog stegovnog. Kako sam bio glup. Samo da ne budem

*glup na slobodi tako. A kontam da mi je bolje da sam tu školu proša u zatvoru nego vanka, pa opet doša u zatvor.“ (ZZ5), dok je većina sudionika istraživanja rad po programu izvršavanja prepoznala kao **priliku za osobni rast i razvoj** „Iskreno, samoukidanje vlastite slobode smatram bitnim čimbenikom svakog muškarca u životu jer u tim trenucima se posvećuješ izričito sebi i jedno imaš vremena za sebe. To je čak dobro, ako nije predugo. Ja sam se posvetija sebi i razmišljam kakav ću biti kad se vratim kući. Imam svakakve zaključke. Ali želim biti bolji, ili bar da ne završim opet u zatvoru.“ (ZZ7), „Sam sebi sam poticaj. Ne želim imati problem ni sa kome kad iziđem. Promijenio sam se. Ne reagiram burno više na provokacije, želim mir i želim uživati u životu. Ovo je prilika koju am dobio za sebe. Ružna prilika, ali je koristim kao dobro u mome životu. Ima to nekog smisla. Razmišljao sam i o izdavanju nekog priručnika za osobe koje su u situaciji kao ja...da napišem svoje spoznaje u tijeku izvršavanja kazne zatvora.“ (ZZ8), „Poticaja ima. Ovdje imam priliku razmisliti o tome kakav sam ja to. Kakav sam za svoju obitelj. Sad mi kaznena djela nisu opcija za život. Ali moram izgurat ovo. Uz program lakše izdržavam kaznu.“ (ZZ9), „...promjena je nastupila kod mene, ako gledate da sam ja neki nasilnik...ja to sada nisam i ne rješavam probleme nasiljem. Ali meni se piše da jesam takav. U tom slučaju sam ovdje prominjia ponašanje. Ali ja sam se u situaciji počinjenja kaznenog djela branija, to je jednostavno tako. Ako bi mi to povirovali onda mogu reć da ću sada bit samo oprezniji da se ne dovedem u takvu situaciju opet. To mi je napredak. I to sam naučija.“ (ZZ10), „Mislim da ga više neću pit kako sam pio. Svi moji problemi su i krenuli s alkoholom. A program nešto pomaže. Pa pričate svi samnom i radim. To je u programu. To mi pomaže da zadržim i radne navike i da ne prolupam.“ (ZZ11), „Kroz rad s vama tu u zatvoru počea san puno više razmišljat o sebi i o posljedicama mojih ponašanja u buduće. Kad san već tu, kriv sam, ali ima smisla ako čovik nije na terapiji i ne kljuca. Ja čekam kraj kazne, ali radim i razmišljam. Ne bi nazad u zatvor.“ (ZZ14).*

Izostanak promjene

Kroz podatke dobivene u posljednjoj kategoriji trećeg istraživačkog pitanja vidljiva su promišljanja sudionika, kao i prepoznavanje poticaja na promjenu svojih ponašanja i povezivanja te promjene koju su napravili s tretmanskim radom. Nekoliko sudionika istraživanja **ne prepoznaje promjenu svoga ponašanja i nisu osjetili poticaj** za promjenom ponašanja unatoč sudjelovanju u provedbi programa izvršavanja „*Ne znam na kakvu promjenu ponašanja, to ću vidit kad izađen. Ovdje se ne tučen s nikim, ne svađam. A sad jel to*

*od programa ili od vremena provedenog tu...ne znam.“ (ZZ1), „Tu mi je sad čak i dobro. Imam terapiju, imam di spavat, šta jest. A šta bi se minja. Kad izađem na slobodu bit će mi samo gore. Ok je tu.“ (ZZ2), „A sta ja znam...ne da mi se vraćat tu. Samo to.“ (ZZ3), „Iskreno, mene ništa. Čekam da vrime prođe.“ (ZZ13). Mali broj sudionika istraživanja navodi da **ne doživljava promjenu** kao rezultat povezanosti promjene uvjerenja i promjene ponašanja „Ovako, meni je ok. Kad se drogiram bude mi lakše, zaboravim na probleme. Drogu nabavljam naravno ilegalno i eto me svaki put u zatvoru.“ (ZZ2), „Kakav se rodiš takav si. Nema tu promjena. Možeš bit bogati zlikovac ili siromašni zlikovac. I završiš u zatvoru.“ (ZZ13). Mali broj sudionika istraživanja daje izjave dokazujući manjak motivacije za rad na sebi, pa su tako i **nedostupni tretmanu** „Ja sam već izgubljen slučaj. Nikakvi tretmani meni ne mogu pomoći. Kad sam god u zatvoru dobija šansu ja san je prokocka. Bezveze.“ (ZZ2), „Nemam ja šta posebno minjat tu.“ (ZZ9), „Može, ali meni pomoći nema. Meni se ne da više ništa mijenjat. To je za ove mlađe zatvorenike.“ (ZZ13).*

Kod pitanja uvjerenja zatvorenika i promjeni njihovih ponašanja došli smo do rezultata koji su dokaz izuzetno pozitivnog razmišljanja počinitelja kaznenih djela kada su u pitanju povezanost uvjerenja po kojima žive i njihova ponašanja. Vidljiva je svjesnost zatvorenika o navedenoj povezanosti. Većina je navela da za vrijeme izvršavanja kazne zatvora puno razmišljaju o sebi i svojim postupcima te da ih rad na sebi, uz stručnjake Odjela tretmana potiče na osobnu promjenu. Mnogi su detektirali korist sudjelovanja u grupama posebnih programa koje se redovito organiziraju u Zatvoru u Splitu. Kada govorimo o poticaju na promjenu ponašanja tijekom izvršavanja kazne zatvora, a koju promjenu bi i dalje zadržali i po isteku kazne, dolazi se do podatka da se nekoliko zatvorenika ne može povezati s promjenom ponašanja uz poticaj koji bi im nudio program izvršavanja. Tijekom izvršavanja kazne može se zaključiti da su im korisni razgovori sa službenicima Odjel tretmana i da većina prepoznaje priliku za osobni rast i razvoj.

5.4. Perspektiva zatvorenika o mogućnosti unaprjeđenja programa izvršavanja i tretmana za vrijeme izvršavanja kazne zatvora

Odgovor na posljednje istraživačko pitanje prikazan je kroz četiri kategorije; potrebne promjene u programu i stručnom radu, više razgovora sa stručnim osobljem, više kontakta s vanjskim svijetom za vrijeme izdržavanja kazne, nemogućnost unaprjeđenja.

Tablica 5.

Tema: Perspektiva zatvorenika o mogućnosti unaprjeđenja programa izvršavanja i tretmana za vrijeme izvršavanja kazne zatvora

KODOVI	KATEGORIJE
Program s manje slobode Bolja definicija liječničke skrbi Sportska natjecanja Dodatna motivacija kroz pogodnosti Ukidanje programa Tematski/terapijski izleti Stručni tretman (specijalisti, psihoterapeuti) Opisna ocjena i potvrda na kraju kazne Nastavak obrazovanja Samostalna organizacija vremena Intenziviranje posebnih programa	Potrebne promjene u programu i stručnom radu
Više razgovora sa službenicima Razgovor sa psihoterapeutom Razgovori sa službenicima	Više razgovora sa stručnim osobljem
Kontakt s vanjskim svijetom bez ograničenja Kontakt s vanjskim svijetom elektroničkim putem Priprema za slobodu kroz razgovore s bivšim zatvorenicima Izvršavanje kazne u domu Povezivanje kazne zatvora i slobode Plan traženja posla prije isteka kazne	Više kontakta s vanjskim svijetom za vrijeme izdržavanja kazne
Ništa Ne vidi način za unaprjeđenje	Nemogućnost unaprjeđenja

Potrebne promjene u programu i stručnom radu

Jedan sudionik istraživanja bi **program s manje slobode** „Mislim da bi trebalo malo postrožiti program i davati manje slobode zatvorenicima. Ovo je čak i previše. Pa ljudima je tu dobro. Pa se vi pitate zašto se vraćaju.“ (ZZ3). Također jedan sudionik istraživanja navodi da bi trebalo staviti malo **veći naglasak na liječničku skrb** i da se **poboljšaju uvjeti**

izvršavanja kazne zatvora i da se organiziraju **sportska natjecanja** među zatvoreničkim odjelima „Staviti malo veći naglasak na liječničku skrb. Ono da je obvezna i meni i doktorici da me pozove. Tu nekako vidim da je samo napisano....ali nitko u biti ne brine posebno o nama, osim sestara koje ne mogu ništa bez doktorice. Onda...moglo bi se predviditi programom turniri među odjelima. Natjecanje među odjelima. Volio bi osjetiti natjecanje u zatvoru. Onda...bilo bi dobro poboljšati uvjete...i na mome odjelu da postoji dnevni boravak. To puno znači.“ (ZZ6). Konačno, jedan sudionik bi da se kroz program organizira **dodatna motivacija zatvorenika** „Dodatnom motivacijom zatvorenika. A jedino motiviranje bi mi predstavljalo da mogu izaći vani na 6 sati, na vikend...Jer evo, baš san pita referenta, po čemu bi ja bija motiviran s ocjenom naročito uspješan kad mi je isto ka da san zadovoljava.“ (ZZ10), a jedan predlaže **ukidanje programa** „Da ga se ukine. Jer sve se radi sa svima isto. To je kao da ga i nema.“ (ZZ13). Tri sudionika istraživanja su spomenula **tematske/terapijske izlete** kao način pripreme za izlazak na slobodu „Dodao bi izlete. Tematske izlete. Na primjer posjet zajednicama, komunama, ovim beznadnim slučajevima da mi koji nismo takvi, da vidimo kako to izgleda kad se pretjera s drogom. Da nas se provede da vidimo najgore slučajeve te bolesti. Mislim da bi mi to pomoglo neke stvari shvatiti i odbilo od žudnje za drogiranjem. Da vidim kako to na kraju izgleda. Kad bi se upozna s pričama iz tuđih života mislim da bi nastupila neka promjena u ponašanju., (ZZ7), „Terapijske izlete. O tome sam negdi čita... ja bi rado da izađem vani s policijom u civilu i vama iz tretmana da malo vidim kako se ponašat vanka. Puno se toga prominilo od kada sam sam bio vani, na slobodi.“ (ZZ12), „Doda bi probu slobode. Da malo izađem, vidim kako mi je i da se vratim u zatvor, pa da pričamo o tome.“ (ZZ13). Pojedinačno sudionici istraživanja naglašavaju **stručni tretman (psihoterapeut, specijalista)** „Stručni tretman. Eto, to meni baš treba, a ja si to ne mogu priuštiti. Na slobodi.“ (ZZ5). Jedan sudionik predlaže da se uvede **opisna ocjena i potvrda na kraju kazne** „Planiranje po izlasku da dobije potvrdu kako sam izvršavao kaznu zatvora. Znae, kad idem tražit posao, pa onda moram reć da san bija u zatvoru, e pa...volija bi da se planira meni izdat potvrdu o mome ponašanju i sudjelovanju u svemu u zatvoru. Kao neka opisna ocjena da je sve bilo ok. Mislim da bi poslodavcu to bilo od, s potpisom i potvrdom od zatvora. „ (ZZ6), a također jedan sudionik je za **nastavak obrazovanja** „U obrazovanje bih dopisao daljnje obrazovanje, ali da se ono stvarno može izvesti, da to bude uhodana praksa. Ako netko želi studirati da se to može bez problema, a ne da to bude rijetkost u zatvorskom sustavu pa se divimo kao tim ljudima. A nemaju svi istu šansu. I da se omogući srednja škola, ne samo osnovna.“ (ZZ8). Jedan sudionik istraživanja spominje **samostalnu organizaciju vremena** „Da slobodno mogu birat kad ću na šetnju i

tuširanje, da mogu spremat neke obroke na odjelu. Jede mi se frigano jaje...sanjam ga, nije to neka znanost napraviti ali znam da se ne može frigati za sve nas. Ja bi sam sprema neka jednostavna jela. „ (ZZ14)), a jednom sudioniku istraživanja bi bilo važno **intenziviranje provođenja posebnih programa** „Najvažniji mi je ovaj program za ovisnike šta prolazim s referentom, još bi volio da je grupa, ali znam da moramo i individualno. Ali meni jako pomaže razgovor s referentom zbog moje mjere koju sam dobio na sudu i mislim da je to meni jako važno. A ne znam kako bi bilo bolje....možda da se sastajemo više od dva puta tjedno. Npr. 3-4 puta tjedno. Volim razgovarati o onome što me muči.“ (ZZ5).

Više razgovora sa stručnim osobljem

U ovoj kategoriji pokušalo se doći do mišljenja sudionika istraživanja o mogućnostima unaprjeđenja programa izvršavanja u smislu objašnjenja zašto im je važan razgovor sa stručnim osobljem. Sudionici su u većini naveli da je moguće unaprijediti program izvršavanja i to na način da se s njima **više razgovara** „A tribalo bi s ljudima raditi. Treba više razgovora. Mi se pišemo psihijatru jer bi razgovarali, a ona nam daje tablete. Ja bi stavila da se vode baš neki razgovori terapijski na kojima ne bi pričali o pogodnostima i telefonu i toovako ka kad s vama pričam, volija bi da imam takav razgovor jednom tjedno. Ono, da me pita neko kako sam. Super mi je bilo ono na radionicama za nasilje i alkohol. E kad bi tako bilo i jedna na jedan. Da mi to piše u programu.“ (ZZ1), Naglašavaju potrebu za **razgovorom sa psihoterapeutom**, a što je izjavila gotovo polovica sudionika istraživanja „Ubaciti razgovore sa stručnjakom nevezano za pogodnosti. Kao neki terapeut. Ja sam bio u Njemačkoj u zatvoru, tamo mi je dolazila jedna gospođa koja bi me svako drugi dan pitala kako sam, kako mi je dan prošao, imam li kakvih problema u sobi, u kući...mislim da su tamo u njih terapeuti na tim mjestima. To bi trebalo staviti u naš program.“ (ZZ5), „Pa recimo na primjer osim razgovora s referentom trebao bi se uvesti obvezan razgovor sa psihoterapeutom, ne psihijatrom, da točno vidi u kakvom je stanju čovjek. Trebalo bi omogućiti jedan vid razgovora da se zatvorenik ne osjeća potlačeno, usamljeno, teško. Da se bude podrška. To uvesti, tu stavku. Da je rade stručnjaci. Od službenika tretmana mislim da to ne mogu dobiti. Oni više moraju odraditi ove tehnikacije i pa se to miješa s pitanjem Kako si? I nije to to.“ (ZZ8), „Nemam pojma. Ovaj zatvor je nekako nikakav jer kako može zatvorenik s terapijom biti na radnom odjelu. A ne bi bilo loše da je u programu razgovor s nekim terapeutom. Znae, puno razgovor znači, ali ne ovaj o redovnim stvarima u zatvoru, nego, ono, pravi razgovor.“ (ZZ11). Pojedinačno sudionici istraživanja izjavljuju da im je od velikog značaja **razgovor sa službenicima Odjela tretmana i Odjela osiguranja**

„Razgovori s referenticom i sa policajcima kad imaju vremena. Meni je to likarija. Samo svi imaju sve manje i manje vremena za nas zatvorenike. Nekad davno po cile dane smo pričali, šta sa tretmanom, šta s policijom, sad su oni samo po kompjutorima i grintaju da nemaju vremena. A ti neformalni razgovori su mi značili.“ (ZZ2).

Više kontakta s vanjskim svijetom za vrijeme izdržavanja kazne

U ovoj kategoriji sudionici istraživanja su izdvajali već prethodno spomenute prijedloge jer se radilo o pitanju o najbitnijem dijelu programa za svakog pojedinca s prijedlogom kako unaprijediti taj dio programa. Najveći dio sudionika naglašava važnost **kontakta s vanjskim svijetom – putem posjeta, telefonom, a i elektroničkim putem** „Najbitniji je kontakt s vanjskim svijetom. A unaprijedit se može da se ne ograničava minutama...ili telefon ili posjete...ili bar duže.“ (ZZ4), „Najvažniji mi je kontakt s vanjskim svijetom. No limit telefoniranje. Unaprijediti na način da mogu stvarno komunicirat s vanjskim svijetom. Užasno je imat limitirano sve. Imam osjećaj nekad da se neću imat kome vratit jer ne uspijem razgovarat sa cilom obitelji jer vreme isteče brzo.“ (ZZ6), „Eto, možda bi bilo dobro da imam mogućnosti bit na posjeti duže...ne treba predugo...al ono 10tak minuta duže, da se lakše oprostim od obitelji.“ (ZZ7), „Fali mi samo taj Internet zbog maila, samo pristup elektroničkoj pošti i malo bolji uvjeti za život ovdje.“ (ZZ10), „I da se dozvole posjete s prijateljima, curama. I veći limit na telefonu. Pa kome ću se vratit kad ne pričam s nikim. „ (ZZ11) „Najbitniji mi je kontakt s vanjskim svijetom, da se vidim i čujem s mojima, održavanje komunikacije s obitelji. Kad bi posjete samo malo duže trajale vridilo bi. Pa kome dosadi neka ode ranije, ali da imamo šansu imat dužu posjetu.“ (ZZ14). Nadalje, pojedinačno se izdvajaju odgovori sudionika istraživanja s prijedlogom da se omogući **kontakt s vanjskim svijetom bez ograničenja** „Ne bi trebalo ograničavat razgovore s obitelji. Glupo je ograničavat minutama naš kontakt s vanjskim svijetom. Taj telefon mi je sve.“ (ZZ4), Kao važno pitanje i prijedlog pojavila se **komunikacija s vanjskim svijetom elektroničkim putem** „Mogućnost obrazovanja elektroničkim putem ili pristup naobrazbi koja je elektroničkog tipa...moram komunicirat s firmom i komuniciram samo mailom...kako ću odavde. Kada izađem na slobodu izgubija san po godine života bezveze, samo zato jer nisam moga na Internet. Ja bi u protivnom odavde moga kući po stvari, i direkt na avion...“ (ZZ10). Jedan sudionik istraživanja navodi kako bi bilo zanimljivo i korisno **pripremati se za slobodu kroz razgovore s bivšim zatvorenicima** „Al sigurno bi uvea razgovore i pripremu za vanka. Bilo bi dobro imat razgovore s osobama koje su već izašle, pa čut njihova iskustva. Neko ko je već proša ovo šta me čeka. Da mi bude lakše izać.“(ZZ11)., a jedan bi rado da se

uvede **izvršavanje kazne zatvora u domu** „Doda bi izvršavanje kazne u domu, sa izlascima i šetnjama, kao tu. Ako bi bio ok neko vrijeme u zatvoru da mi se da budem doma i ako treba dolazio bi na razgovore kod stručnjaka za ponašanje. „ (ZZ15). Jedan sudionik predlaže način **povezivanja kazne zatvora i slobode** „Da se daje ljudima vikend ili neka nagrada. Nije pouka držat čovika u zatvoru stalno zatvorenog. Ne znam...pustite ga vanka pa ne zna di će. Bilo bi dobro napraviti bolju pripremu za izlazak. Tribalo bi izać prije kraja kazne. Ili s policijom, ili s tretmanom. Po meni je najvažnija ovo priprema za slobodu. To treba prominit. Da malo više izlazimo, na različite načine. A ne samo sami. To mogu samo najbolji zatvorenici. A nisu svi takvi.“ (ZZ1). Kod jednog sudionika istraživanja se pojavio prijedlog vezan za poslijepenalni prihvata u obliku ideje o **izradi plana traženja posla prije isteka kazne** „Ja bih poručio da je čovjek jako prilagodljivo biće, čovjek će se prilagoditi svakoj sredini ili će ojačati ili će oslabiti. Potrebno je pomoći ljudima da se maknu sa svoje točke u naprijed i da se na kraju znaju ponašati na slobodi. Bilo bi dobro da nam se pomogne pronaći posao prije izlaska na slobodu. Da se na primjer da zatvorenicima uvid u ponudu poslova mjesec dana prije kraja kazne. Da se isprinta i pomogne aplicirati na te poslove.“ (ZZ8). Navedeno bi također predstavljalo oblik većeg kontakta s vanjskim svijetom, ali uz pomoć službenika tretmana.

Nemogućnost unaprjeđenja

Mali broj sudionika istraživanja **ne bi dopisivao nove točke u program izvršavanja** „Ništa. Nemam ideje., (ZZ3). Manjina sudionika **ne vidi načina kako bi se unaprijedio program izvršavanja** „Nemam ideja.“ (ZZ2), „Ma meni ne treba ništa više od ovoga. Ja imam sve, imam posla u zatvoru, tretiram, imam doktora, tretman. Ja ne vidim kako bi se moglo unaprijediti. Ja u biti imam sve ka i na slobodi, čak i više. Kao da mi je preslikan život sa slobode, samo nemam slobode.“ (ZZ4).

Sudionici istraživanja pokazuju visoku razinu zainteresiranosti kada je riječ o prijedlozima za unaprjeđenjem programa izvršavanja, a posljedično i tretmana za vrijeme izvršavanja kazne zatvora. Za unaprjeđenje programa izvršavanja većina predlaže da se više razgovara sa zatvorenicima. Mислеći pri tom na službenike svih odjela koji rade u direktnom kontaktu s njima. Gotovo polovica sudionika istraživanja predložila je da se u program uvedu razgovori sa psihoterapeutom. Osim navedenog, pojedinačno se navodi potreba za većim naglaskom na liječničku skrb i poboljšanje uvjeta izvršavanja kazne zatvora. Kada su dobili mogućnost prijedloga nove točke programa izvršavanja pojedinačno su naveli proširenje nekih stavki

koje već postoje u programu, a to je kontakt s vanjskim svijetom putem interneta, priprema za izlazak na slobodu – da im se planira izdati potvrda o ponašanju, radu i napretku tijekom izvršavanja kazne zatvora, a koja bi im koristila za lakše uključivanje natrag u društvo te da im se omogući samostalno planiranje i provođenje vremena na izvršavanju kazne zatvora.

Konačno, kao najvažnije točke programa izvršavanja sudionici istraživanja navode u većini; kontakt s vanjskim svijetom koji bi proširili u izvedbi (Internet i video pozivi za sve kategorije osoba lišenih slobode), tretmanske razgovore za koje izražavaju zadovoljstvo, ali i potrebu za psihoterapeutskim razgovorima. Nekima bi odgovaralo i da se posebni programi u grupi provode češće i redovitije, a prijedlog u stavci programa pripreme za otpust jedan zatvorenik navodi izradu plana traženja posla na slobodi prije isteka kazne.

6. DOPRINOS ISTRAŽIVANJA I PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJE POJEDINAČNOG PROGRAMA IZVRŠAVANJA KAZNE ZATVORA

Ovim istraživanjem dobio se uvid u zadovoljstvo, doživljaj učinkovitosti i korisnosti kazne zatvora temeljene na pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora iz perspektive zatvorenika Zatvora u Splitu.

Osim dobivenog uvida sudionici su dobili korist od razgovora sa stručnjakinjom koja radi u Zatvoru u Splitu, u Odjelu tretmana i koja je svojim kompetencijama u radu s ljudima, osobito s osobama lišenih slobode, aktivno slušala sudionike istraživanja.

Sudionici su imali mogućnost iskazati vlastiti doživljaj o programu izvršavanja i na temelju iskustva u izvršavanju kazne zatvora predlagati neke izmjene i dorade istoga. Ovakav način intervjuiranja imao je i tretmanski učinak jer je kod nekolicine sudionika provoditeljica intervjua primijetila trenutak kada su zatvorenici shvatili da su oni jedine osobe koje upravljaju svojim životima te da životni napredak ili pad ovise samo o njima samima.

Istraživanjem je potvrđena važnost donošenja programa izvršavanja kao i rada sa zatvorenicima temeljem istoga. Potvrđena je i važnost revidiranja, odnosno preispitivanja programa, koja se svakako radi periodično temeljem Pravilnika o tretmanu zatvorenika (NN 123/21) i temeljem Kućnog reda Zatvora u Splitu (Ministarstvo pravosuđa, 2013). Uočavaju se zanimljivi podaci o potrebama zatvorenika na izvršavanju kazne zatvora, kao na primjer; potreba zatvorenika za redovitim psihoterapeutskim razgovorima, potreba za češćim i proceduralno jednostavnijim kontaktom s vanjskim svijetom uz uvođenje moderne tehnologije, točnije interneta.

Iako su se puno trudili u predlaganju, sudionici istraživanja nisu predložili novu točku programa izvršavanja, ali su predložili unaprjeđenje postojećih točaka, a sve u svrhu svrsishodnijeg provođenja vremena za vrijeme izvršavanja kazne zatvora. Predloženo je da se život u zatvoru što više približi, organizacijom, životu na slobodi. Sudionici istraživanja su izrazili želju za radom na sebi uz stručnjake pomagačkih zanimanja.

Zanimljivo bi bilo eksperimentalno pokušati implementirati uvođenje pristupa elektroničkoj pošti zatvorenicima te u plan pripreme za otpust uključiti pripremu za tržište rada po izlasku na slobodu u vidu pristupa burzi rada i pomoći pri pisanju životopisa zatvorenicima.

7. ZAKLJUČAK

Pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora zakonskim pretpostavkama ima veliku ulogu u socijalnoj reintegraciji počinitelja kaznenih djela. Obzirom na toliki značaj u radu sa zatvorenicima, a koji je određen zakonom i podzakonskim aktima, postavlja se pitanje doživljavaju li zatvorenici, kao korisnici zatvorskog sustava, učinkovitost i korisnost programa izvršavanja.

Do odgovora se došlo provedbom kvalitativnog istraživanja na uzorku od 15 zatvorenika u Zatvoru u Splitu, a koji broj je na dan završetka intervjuiranja zatvorenika bio polovina zatvorenika na izvršavanju kazne zatvora u Zatvoru u Splitu (25. srpnja 2024. – 30 zatvorenika).

Cilj istraživanja je bio kroz 4 istraživačka pitanja istražiti doživljaj učinkovitosti i korisnosti pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, iz perspektive zatvorenika.

Podaci do kojih smo došli su ohrabrujući za nastavak rada po programu izvršavanja. Većina zatvorenika je upoznata sa svojim programom izvršavanja i imaju doživljaj da su uključeni u njegovo donošenje te da imaju mogućnost revidiranja istoga uz voditelja programa (službenik Odjela tretmana koji vodi zatvorenika kroz kaznu). Mali broj zatvorenika navodi osjećaj da se s njima radi po nekom unaprijed zadanom predlošku. U tim slučajevima radilo se o zatvorenicima koji su recidivisti i nedostupni tretmanu te bi se temeljem toga mogao razmotriti drugačiji pristup takvim zatvorenicima kako bi ih se motiviralo na sudjelovanje u programu. Programom izvršavanja bi se trebale prepoznati, osim osnovnih životnih potreba, i neke specifične potrebe zatvorenika. Pokazalo se da je zatvorenicima zadovoljena najbitnija potreba za radom i za kontaktom s vanjskim svijetom u svim dostupnim oblicima (telefoniranje, posjete, video pozivi, izlasci). Većina zatvorenika naglašava važnost rada za vrijeme izvršavanja kazne zatvora kako bi im vrijeme brže prošlo, kako bi održali prethodno stečene radne navile ili kako bi ih usvojili. Svakako bi bilo bitno razmotriti, po kaznenim tijelima, mogućnost otvaranja što više radnih mjesta za zatvorenike jer, prema dobivenim podacima istraživanja, kod radnog angažmana zatvorenika nisu uočeni negativni učinci za vrijeme izvršavanja kazne zatvora. Za kontakt s vanjskim svijetom izražavaju zadovoljstvo u prepoznavanju te potrebe, ali i naglašavaju da bi taj kontakt trebalo opsegom i načinom proširiti jer po isteku kazne zatvora oni odlaze u taj vanjski svijet i ako s njim nemaju dovoljno kontakta to im otežava povratak u obitelj i zajednicu. Dobiveni podatak smatramo važnim te bismo predložili razmatranje mogućnosti dužeg telefoniranja zatvorenika, duže

posjete obitelji i prijatelja i da se video posjete ne tretiraju kao posjete već da se omogući video pozivanje dozvoljenih kontakata jednako kao i telefonsko pozivanje. Sudionici istraživanja su u ovom istraživanju pokazali svjesnost o povezanosti njihovih uvjerenja po kojima žive i njihovog ponašanja. Većina ih za vrijeme izvršavanja kazne zatvora puno razmišlja o sebi i o svojim postupcima te pozitivno reaguju na stručnu pomoć službenika tretmana. Smatraju korisnim specijalizirane tretmanske intervencije, a izražavaju potrebu za razgovore s psihoterapeutom kako bi se bolje pripremili za slobodu. Iako je člankom 19. stavkom 2. Pravilnikom o tretmanu zatvorenika (NN123/21) predviđeno psihoterapijsko savjetovanje, isto se ne provodi jer po ustrojstvu u zatvorskom sustavu ne postoji ustrojeno mjesto psihoterapeuta u kaznenim tijelima već sve poslove tretmana obavljaju suradnici i savjetnici za tretman uz voditelje Odjela. Svakako, rad stručnjaka sa zatvorenima se ovim istraživanjem pokazao nužan i potreban s tendencijom jačanja kompetencija stručnjaka kako bi mogli za vrijeme izvršavanja kazne zatvora pružiti što više podrške i pomoći u pripremi za izlazak na slobodu radi ostvarivanja svrhe izvršavanja kazne zatvora. Prema doživljaju zatvorenika program izvršavanja bi se mogao unaprijediti, ali ne dodavanjem novih točaka već unaprjeđenjem postojećih, odnosno razvijanjem drugačijih pristupa. Temeljem dobivenih podataka predložili bismo razvijanje novih posebnih programa tretmana, usklađivanje postojećih programa s novim znanstvenim saznanjima i mogućnostima koje tehnologija pruža, a sve u svrhu kvalitetnijeg prenošenja informacija zatvorenima. Svakako bi trebalo razmotriti povećanje opsega mogućnosti kontaktiranja s vanjskim svijetom, a koje nisu povezane s pogodnostima zatvorenika, dok bi se planu pripreme za otpust i organizaciji postpenalne zaštite mogao dodati još veći značaj, od postojećeg, korištenjem svih mogućnosti koje nam moderna tehnologija pruža. Dostupnost interneta zatvorenima (uz kontrolirano korištenje) se pokazala kao potreba koja bi bila jedan od čimbenika koji olakšavaju prijelaz s kazne zatvora na slobodu.

Istraživanje je konačno pokazalo da smo kao sustav na dobrom putu prema kvalitetnoj reintegraciji zatvorenika u društvo, ali i da je pred nama put promjene kako bi se realizirali Zakon o izvršavanju kazne zatvora i njegovi podzakonski akti, pravilnici. Zaključno, spomenuti zakon nam omogućava napredak, a za napredak je potrebno osigurati resurse u smislu stručnjaka zaposlenih u zatvorskom sustavu i dozvoli da se moderna tehnologija približi zatvorenima na izvršavanju kazne zatvora.

8. PREPORUKE TEMELJENE NA REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA

Dobivanjem uvida u zadovoljstvo, doživljaj učinkovitosti i korisnosti kazne zatvora temeljene na pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora iz perspektive zatvorenika Zatvora u Splitu predlažu se preporuke temeljene na rezultatima istraživanja.

Kako je već prethodno i navedeno, na malom uzorku zatvorenika Zatvora u Splitu, kvalitativnom metodom istraživanja došlo se do podataka da zatvorenici doživljavaju korisnost kazne zatvora radeći na sebi po pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora. Vidljivo je da većina zatvorenika prepoznaje rad službenika tretmana kao korisnu intervenciju koja se provodi u grupi ili individualno. Bilo bi dobro sustavno raditi na **zapošljavanju dovoljnog broja stručnjaka** (psihologa, socijalnih radnika i socijalnih pedagoga) u odjelima tretmana u svim kaznenim tijelima te da se administracija službenika tretmana smanji u svrhu dobivanja više vremena za izravni rad s korisnicima, zatvorenicima. Također, kako je vidljiva važnost i kompleksnost rada službenika tretmana zaključujemo da je izuzetno važno zapošljavanje pomagačkih struka educiranih za rad s počiniteljima kaznenih djela i educiranih za rad s ljudima koji imaju probleme u ponašanju i funkcioniranju u svome okruženju. Aktualno službenici tretmana u kaznenim tijelima rade specijalizirane tretmanske intervencije, ali i puno administrativnih poslova. Sudionici istraživanja su na različite načine pri intervjuiranju naglasili važnost kontakta sa stručnjacima koji rade u kaznenom tijelu te su iskazali motiviranost za radom na sebi uz službenike. Zatvorenici ne mogu pozitivne pomake u tretmanu napraviti sami i zato bi bilo dobro razmotriti od strane Uprave za zatvorski sustav i probaciju **administrativno rasterećenje službenika tretmana** kako bi imali vremena da sva svoja znanja i vještine primjene u radu sa zatvorenicima.

Nadalje, na temelju podataka dobivenih istraživanjem otvorilo se pitanje pristupu internetu od strane zatvorenika. Tretmanskih prepreka za isto se ne vidi, naprotiv, uz **nadzor, vođeno i strukturirano korištenje interneta**, vjerujemo da bi se mogli dogoditi pozitivni pomaci u tretmanu zatvorenika i njihovoj pripremi za otpust. „Online“ školovanje, pristup elektroničkoj pošti uz nadzor ili apliciranje za radni angažman („burzi rada“) prije isteka kazne, a kao priprema za vrijeme po isteku kazne, vidi se kao mogućnosti koja bi se mogla probno uvesti u jedno kazneno tijelo i provjeriti korisnost iste pilot – projektom.

Posljednja preporuka temeljena na rezultatima istraživanja bila bi da Uprava za službenički sustav s Upravom za zatvorski sustav i probaciju razmotri **sistematiziranje radnih mjesta sveučilišnih specijalista prije spomenutih profesija i psihoterapeuta u kaznenim tijelima**

čiji bi koeficijent složenosti poslova bio u skladu s akademskim kompetencijama i dodatnom naobrazbom potrebnom za obavljanje najsloženijih poslova u izravnom radu sa zatvorenicima, u provođenju specijaliziranih tretmanskim intervencija.

Zaključno, ovo istraživanje bi moglo poslužiti kao dobra podloga za nova kvalitativna i kvantitativna istraživanja s ciljem dobivanja podataka kojima bi se obrazlagali prijedlozi za eventualne izmjene i dopune Zakona o izvršavanju kazne zatvora ili Pravilnika o tretmanu zatvorenika.

LITERATURA

1. Andonov, A. (2013). Primjena pojedinih odredaba Zakona o izvršavanju kazne zatvora. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 20 (1), 101- 118
2. Barić, M., Jandrić Nišević A., (2015). PORTOs – Priručnik za provedbu programa u kaznenim tijelima. Ministarstvo pravosuđa. Uprava za zatvorski sustav
3. Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research Psychology*, 3 (2), pp, 77-101. Available from: <http://eprints.uwc.ac.uk/11735>
4. Damjanović S., Anić Kuhar K., Baranček S. (2017). *Tretman zatvorenika počinitelja nasilnih kaznenih djela „NAS“*, Priručnik za provođenje programa, Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav i probaciju.
5. Đurin, I. (2017). *Opći programi tretmana - rad i izobrazba u funkciji rehabilitacije*, diplomski rad Edukacijsko rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
6. Frljak, A., Pavešić-Herkov, Đ, Baranček, S. (2013). *Zatvorenik kao roditelj*, Priručnik za provođenje programa, Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav i probaciju
7. Kazneni zakon. *Narodne novine* br. 25/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22.
8. Kućni red Zatvora u Splitu (2013). od 4. listopada 2013.
9. Luketić, I. (2023). *Kratkotrajne kazne zatvora u suvremenom hrvatskom kaznenom pravu*, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, doktorski rad
10. Maloić, S., Penić, Z. (2024). *Monografija – Uspješna suradnja probacijske službe i zatvorskog sustava u Hrvatskoj*
11. Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A., Brgles, Ž. (1998). *Rehabilitacijski programi u Hrvatskoj penološkoj teoriji i praksi*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34 (1), 83-92
12. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Naklada Slap, Zagreb
13. Morić, M. (2017) *Proces motivacije zatvorenika unutar provođenja posebnog programa tretmana u zatvorskom sustavu*, diplomski rad, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet u Zagrebu.
14. Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine (2018), Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, Ured

za suzbijanje opojnih droga.

15. Pravilnik o tretmanu zatvorenika. *Narodne novine* br.123/21
16. Ratkajec Gašević, G. (2014). Prijedlog standarda kvalitete i smjernica u provedbi posebne obveze uključivanja u individualni ili grupni psihosocijalni tretman u savjetovalištu za mlade, *Kriminologija i socijalna integracija* Vol.22 br.2. Zagreb 2014.
17. Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije. *Narodne novine* br. 72/24
18. Vlada Republike Hrvatske (2022). Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara za 2021. godinu. Zagreb.
19. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine* br. 14/21